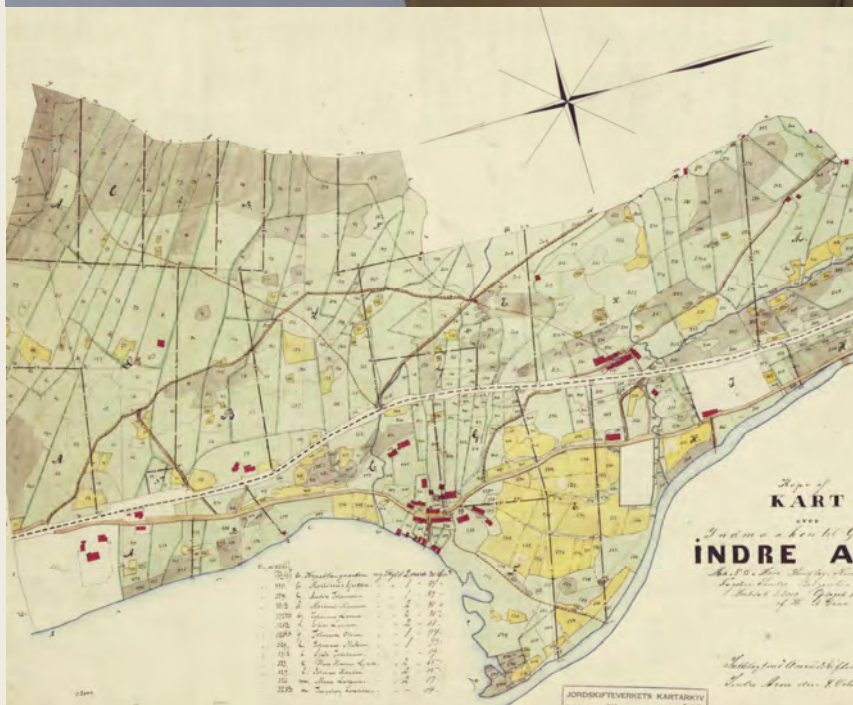

Kulturminnegrnlag

Indre Arna områderegruleringsplan

Planid.: 63130000

BYANTIKVAREN
Skriftserienr: 2013-9

/revidert 2022

BERGEN KOMMUNE
BYRÅDSAVDELING FOR BYUTVIKLING,
KLIMA OG MILJØ

Forsideillustrasjon:

Over: Detalj fra Arna jernbanestasjon (Foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

Under: < Utsnitt fra skiftekart over Indre Arna fra 1887 (Kart: Bergen kommune).

Under: > Korsformet relieffspenne i sølv funnet i gravhaug på dagens parkeringsplass ved Arna jernbanestasjon (Illustrasjon: Rygh, 1885).

Forord september 2022¹

Følgende kulturminnegrunnlag for Indre Arna områdereguleringsplan ble utarbeidet i forbindelse med planarbeidet i 2013, og lå til grunn for planarbeidet (planid. 63130000). Arbeidet med områdeplanen ble utsatt, for så å bli gjenopptatt i 2021.

Hensikten med Byantikvarens kulturminnegrunnlag er å gjøre rede for kulturmiljøene i et område. Det er i mindre grad fokus på enkeltobjekter. Den mer detaljerte redgjørelsen skal gjøres på et lavere plannivå. De overordnede redegjørelsene som er gjort i dette kulturminnegrunnlaget fra 2013, for området som inngår i Indre Arna områdereguleringsplan, er fortsatt dekkende i 2022.

Det skal likevel understrekes at noen tidligere omtalte kulturminner har gått tapt, og at det har blitt gjort endringer innenfor forvaltningen av kulturmiljøer siden 2013. Kapittel 1. Sammendrag og føringer (s.7), har derfor blitt endret til å samsvare bedre med dagens praksis og fokus på kulturmiljøer.

Siden kulturminnegrunnlaget for Indre Arna ble utarbeidet, har Bergen kommune vedtatt en kulturminnestrategi og en kulturmiljøplan for Bergen. Som en del av kulturmiljøplanen inngår kulturmiljøkartet, som er tilgjengelig på kommunens nettsider.

Som tillegg til dette kulturminnegrunnlaget, gjelder politisk vedtatt kulturminnestrategi og kulturmiljøplan med tilhørende kulturmiljøkart. Sammen vil dette gi et godt grunnlag for å forstå områdets kulturmiljøverdier.

«Identitet med særpreg» - Kulturmiljøplan for Bergen: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljoplan-for-bergen/identitet-med-sarpregkulturmiljoplan-for-bergen-2021-2025>

Kulturminnestrategi for Bergen: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/kulturminnestrategien/identitet-med-sarpregkulturminnestrategi-for-bergen#/>

Kulturmiljøkart for Bergen: <https://www.bergenskart.no/portal/apps/sites/#/bergenskart/apps/7cbe7aafcc204de2b6458e82b21f112d/explore>

Andre kulturminnegrunnlag som kan være relevante for Indre Arna områdereguleringsplan:

Kulturminnegrunnlag for E16 Arna – Vågsbotn, 2014-2, Planid.: 63120000: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/skriftserie-og-publikasjoner/kulturminnegrunnlag/kulturminnegrunnlag-e16-vagsbotn-indre-arna>

Kulturminnegrunnlag for Garnesvegen, Bommane – Garnes stasjon, 2015-4, Planid.: 63560000: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/skriftserie-og-publikasjoner/kulturminnegrunnlag/kulturminnegrunnlag-garnesvegen-indre-arna>

Kulturminnegrunnlag for Gamle Vossebanen, 2006: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/skriftserie-og-publikasjoner/kulturminnegrunnlag/kulturminnegrunnlag-gamle-vossebanen>

Kulturminnegrunnlag for KDP kystsonen, 2003: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/skriftserie-og-publikasjoner/kulturminnegrunnlag/kulturminnegrunnlag-kommunedelplan-for-kystsonen>

¹ Denne siden, samt s.7, 1. Sammendrag og føringer har fått blå sidefarge for å markere endringene fra 2022.

Forord

Kulturminnegrunnlag for Indre Arna områdereguleringsplan, planid. 63130000.

Det foreliggende kulturminnegrunnlaget er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om det historiske kulturlandskapet i Bergen kommune. For de fleste offentlige planer og konsekvensutredninger innen Bergen kommunes grenser skal det foreligge et tilsvarende kulturminnegrunnlag med lik disposisjon og innholdsrekkefølge.

Kulturminnegrunnlagene, utarbeidet hos Byantikvaren, benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid, og skal ligge som vedlegg til planene frem til politisk behandling. Byantikvaren benytter kulturminnegrunnlagene som basis for kulturminneplanlegging og saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminnegrunnlagene ser generelt på hovedstrukturene i et område, og i mindre grad på enkeltobjekt. Grovt sett vil kulturminnegrunnlaget presentere automatisk fredete kulturminner, historiske ferdselsårer, bygg, bebyggelsesstruktur og krigsminner. Kulturminnegrunnlaget må ikke oppfattes som en fasit hvor hele områdets historie og enkeltobjekter er gjort rede for, men er ment som en «vær-varsom-plakat» og et utgangspunkt for videre refleksjon omkring mulig og ønskelig utvikling i planområdet.

Det rettes en takk til Arna sogelag for et nyttig møte på Ådnatun i forbindelse med utarbeidelsen av dette kulturminnegrunnlaget.

Rapporten er utarbeidet av Byantikvaren ved Torbjørn Melle og Heming Hagen.

Byantikvaren
Desember 2013

Johanne Gillow
byantikvar

Figur 1: Det kjøres damplokomotiv mellom Garnes og Midttun på Gamle Vossebanen i sommerhalvåret. Dette er Norges eneste bevarte veteranjernbane på hovedlinje med damplokomotiv og teakvogner (<http://www.njk.no/gamle-vossebanen-tog-i-vesterled>) (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune 2013).

Innhold

1. Sammendrag og føringer.....	7
2. Bakgrunn for undersøkelsen	8
3. Kulturminner og kulturmiljø – grunnlaget for dokumentasjonen.....	9
3.1. Formelt vern	9
4. Metode	10
5. Topografi, historie og arkeologiske funn i planområdet (Vedlegg, kart 1)	11
5.1. Topografi	11
5.2. Den eldste tiden i Arna	12
5.3. Arkeologiske funn.....	14
5.3.1. Kjente arkeologiske lokaliteter innenfor planområdet	15
5.3.2. Løsfunn	17
5.4. Den nye tiden	17
6. Historiske ferdselsårer (Vedlegg, kart 2)	18
6.1. Veifar	18
6.2. Vossebanen	20
7. Bygg og bebyggelsesstruktur (Vedlegg, kart 3)	21
7.1. Matrikkelgårdene	22
7.1.1. Indre Arna, gnr. 287.....	23
7.1.2. Seim, gnr. 286.....	29
7.1.3. Mjeldheim, gnr. 301	35
7.1.4. Ytre Arna, gnr. 302	40
7.2. Nyere bebyggelsesutvikling.....	41
7.2.1. Sentrumsstruktur	44
7.2.2. Boligbebyggelse.....	45
8. Krigsminner	53
9. Enkeltojekt og anlegg	57
10. Litteratur.....	64
11. Vedlegg	65

Figur 2: Flyfoto over Indre Arna fra 1935-39. Bildet viser at jordbruket var hovednæringsveien i bygden på denne tiden (Foto: UBB-W-SH-006286, Billedsamlingen, UiB).

1. Sammendrag og føringer (revidert september 2022)

Byantikvarens kulturminnegrnlag er ment å belyse og kartlegge kulturmiljøer og verneverdier i en tidlig fase, før tiltak iverksettes. Analyse og føringer i foreliggende kulturminnegrnlag er dermed utført på et overordnet nivå. Det vil være nødvendig med mer detaljerte analyser når planarbeidet har kommet lenger.

For å gi tydelige råd om hvilke hensyn som bør tas i kulturmiljøene, og for å få avklart tålegrense i forhold til planlagte tiltak, ber vi om at Byantikvaren involveres videre i byutviklingsprosessene. Videre skal Bergen kommunes kulturminnestrategi og kulturmiljøplan, «Identitet med særpreg», legges til grunn for byutviklingen i Bergen.

Indre Arna har siden midten av 1900-tallet blitt transformert fra en spredt utbygd jordbruksbygd til å være en tett bebygget forstad til Bergen sentrum. Mange fysiske historiske vitnesbyrd om livet i Indre Arna er fjernet i denne utviklingen. Planområdet utgjør et stort område i sentrum av Indre Arna som inneholder enkelte kulturmiljøer fra den gamle jordbruksbygden, den tidlige sentrumsbebyggelsen i forbindelse med jernbanen og nyere boligbebyggelse. Ved fremtidig utvikling av planområdet, bør følgende kulturhistoriske verdier fremheves og ivaretas i planleggingen:

- **Automatisk fredete kulturminner** skal forvaltes i samsvar med Kulturminnelovens bestemmelser. Områdets karakter og historie tilsier at det finnes flere automatisk fredete kulturminner enn de vi kjenner til i dag. Rette forvaltningsmyndighet for automatisk fredete kulturminner er Vestland fylkeskommune.
- **Gårdsstrukturen** i planområdet inneholder elementer både fra før og etter utskiftningen på slutten av 1800-tallet. De gjenværende gårdsbyggene og tunene er sjeldne og viktige kulturmiljø, og avgjørende for å forstå områdets jordbrukshistorie. Tunene med bebyggelse, strukturer knyttet til gårdsdriften og tilkomstveier er verneverdige.
- **Steinkonstruksjoner** som steinsatte og oppbygde stier, kjerreveier, steingarder og steinsatte bekker/veiter utgjør sentrale synlige kulturhistoriske objekt i landskapet. Slike konstruksjoner er viktige historiefortellende kulturminner og miljøskapende faktorer. Steinkonstruksjonene er verneverdige og må i størst mulig grad bevares.
- **Postveien/gamle ferdselsårer** utgjør viktige historiske kvaliteter fra ulike perioder i utviklingen av ferdsel og kommunikasjon i området. Dette er viktige kulturminner som skal tas hensyn til i videre utvikling av området. Postveitraséen er vernet i kommuneplanen (KPA 2018) med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer langs det historiske veifaret.
- **Vossebanen** med tilhørende tekniske anlegg og **stasjonsbygning** utgjør et unikt og autentisk kulturmiljø. Banen formidler en historie knyttet til samferdsel, ressursutnyttelse og næringsutvikling, bosetningsmønster og samfunnsutvikling. Vossebanetraséen er vernet i kommuneplanen (KPA 2018) med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer langs den historiske jernbanetraséen. **I 2016 ble strekningen mellom Midtun og Tunestveit vedtaksfredet. Rette forvaltningsmyndighet er Vestland fylkeskommune.**
- I forbindelse med gamle Arna togstasjon og Ådnavegen er deler av den eldste **sentrumsstrukturen** i planområdet bevart. I fremtidig utvikling av området anbefales det at sentrumsstrukturen i form av jernbane, veier og bebyggelse bevares som et helhetlig kulturmiljø.
- Bevarte **krigsminner** i og utenfor planområdet viser at Indre Arna var et strategisk viktig område under den tyske okkupasjonen. Krigsminnene er ofte fragmenterte og godt skjult. Riksantikvaren iverksatte et landsomfattende registreringsprosjekt i 2015 for å øke fokuset på kulturminner fra den andre verdenskrigen. Etter dette har interessen for såkalte smertefulle kulturminner økt, som viktige kilder til historisk kunnskap, forståelse og kollektiv hukommelse. Krigsminnene har klar verneverdi.
- Planområdet innehar **tidstypisk boligbebyggelse** fra tiden etter andre verdenskrig, og spesielt fra tiårene 1950-70. Denne bebyggelsen bør ivaretas i den videre utviklingen av området.
- Innenfor planområdet fremheves verneverdige enkeltobjekt, som **Indre Arna kirke, Borgstova, Indre Arna skule og stasjonsbygningen på Arna jernbanestasjon** med særlig verneverdi og sårbarhet.

2. Bakgrunn for undersøkelsen

I forbindelse med at Etat for plan og geodata forbereder oppstart av områdereguleringsplan for Indre Arna (planid.63130000), har Byantikvaren utarbeidet et kulturminnegrunnlag for området.

Kulturminnegrunnlag er en del av Bergen kommunes arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om kommunens urbane og rurale historie. Dokumentasjonen benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid, og ligger som vedlegg til planen frem til politisk behandling.

Planområdet for ny ungdomsskole i Arna på Seimsmyrane (planid.63020000) inngår i planområdet for områdereguleringen. Etat for plan og geodata ønsket å avklare kulturminneinteressene i dette området på et tidligere tidspunkt, derfor ble det utarbeidet en egen delrapport for Seimsmyrane. I grove trekk er delrapporten innarbeidet i dette kulturminnegrunnlaget for å kunne presentere et mer helhetlig kulturminnegrunnlag for områdereguleringsplanen for Indre Arna. Delrapporten for Seimsmyrane er lagt ved som vedlegg 1.

Figur 3: Planområdet, markert med oransje linje, sett i sammenheng med Bergen sentrum (Illustrasjon:

Figur 4: Planområdet i Indre Arna markert med oransje linje (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune 2013).

3. Kulturminner og kulturmiljø – grunnlaget for dokumentasjonen

Innenfor kulturminnefeltet skilles det mellom kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Et kulturminne er spor etter menneskelig aktivitet, ofte referert til som enkeltobjekt (eller grupper av enkeltobjekt). Kulturminner inngår ofte i en kulturhistorisk sammenheng. Denne sammenhengen kalles for kulturmiljøer og kan bestå av flere objekter, grupper av objekter og andre kulturhistoriske elementer. Den videre sammenhengen der en også ser den naturgitte forutsetningen sammen med kulturmiljøet er kulturlandskapet. Landskapet kan være lite eller mye omformet (rurale og urbane kontekster), men danner uansett rammen for kulturminnene og kulturmiljøet.

3.1. Formelt vern

I dagligtale blir ofte begrepene «fredet», «vernet», «verneverdig» om kulturminner brukt upresist. Det er derfor nødvendig med en kort presisering hva de enkelte begrepene betyr.

«Verneverdig» er en fellesbetegnelse for alt som har bevaringsverdi, mens «vernet» er fellesbetegnelse for alt som har et formelt vern knyttet til lovbestemmelser. Det være seg vern etter Kulturminneloven eller Plan og bygningsloven.

Når vi snakker om «fredet» er objektet vernet etter kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9.juni 1978). Kulturminneloven gir en klar definisjon av hva som er fredet. Den skiller mellom to hovedgrupper fredninger; Automatisk fredede kulturminner og vedtaksfredede kulturminner. Automatisk fredede kulturminner er fredet uansett om de er påviste eller om de er uoppdaget i jorden. Hva som er automatisk fredet er listet opp i Kulturminneloven § 4. Forenklet kan man si at alle spor etter menneskelig aktivitet fra før 1537 og stående bygninger før 1649, er automatisk fredet.

Vedtaksfredet er bygninger eller anlegg fra nyere tid dvs. etter 1537 og 1649, som er fredet etter vedtak av Riksantikvaren. Kulturminneloven forvaltes av miljøverndepartementet med delegering til Riksantikvaren og fylkeskommunene.

I Bergen kommune er Byantikvaren fagetat for kulturminnevern. Kommunene er tillagt forvaltningen av plan- og bygningsloven. Byantikvaren jobber derfor med vern gjennom plan- og bygningsloven. I plan- og bygningsloven er det mulig å verne bygninger og kulturmiljø gjennom forskjellige verktøy. På kommuneplannivå kan det gis føringer og lages hensynsoner i forhold til kulturminner. I reguleringsplaner har man flere virkemidler som er juridisk bindende. Byantikvaren har fagansvar for kommunens forvaltning av bygg og anlegg som er verneverdige, men som ikke er fredet.

Bergen kommunes areal ligger under tre ulike forvaltningsnivå innenfor kulturminnevernet. Riksantikvaren, Fylkeskommunen ved seksjon for kulturminne og museum, og Bergen kommune ved Byantikvaren. Riksantikvaren og Hordaland fylkeskommune er knyttet til rollen som kulturminnemyndighet etter kulturminneloven. Riksantikvaren har direkte ansvar for kirkene, stående bygninger eldre enn 1649 og automatisk fredet bygrunn i sentrum. Utenfor fredet bygrunn er det fylkeskommunen som skal oppfylle undersøkelsesplikten etter kulturminneloven (jf. § 9

kulturminneloven). Fylkeskommunen er som regional kulturmyndighet også høringspart i plansaker, og har innsigelsesrett til plansaker på grunnlag av blant annet kulturminner.

4. Metode

Byantikvarens kulturminnegrunnlag er knyttet til overordnet planarbeid, og har som målsetting å belyse viktige overordnede kulturminnestrukturer. Dette er historiefortellende strukturer som har vært konstituerende for utviklingen i området, de er således essensielle i en helhetlig vurdering av kulturminneverdier i planområdet. Det ligger ikke innenfor dette arbeidets rammer å systematisk registrere alle verneverdige objekter i planområdet, dette er ment å gjennomføres i forbindelse med kulturminnedokumentasjon på et lavere plannivå.

Dette kulturminnegrunnlaget tar utgangspunkt i hovedtemaene; topografi, tidlig historie, arkeologiske funn, historiske ferdselsårer, bygg og bebyggelsesstruktur, krigsminner og enkeltobjekt og anlegg. Hver hovedkategori er knyttet til et vedlagt kart.

Vi har hatt en rekke historiske kart, ortofoto og skråfoto digitalt tilgjengelig i dette arbeidet. De har vært viktige redskap for å kartlegge den historiske utviklingen i området. Videre har vi gjort våre egne observasjoner i felt. Feltarbeidet har bestått i en systematisk gjennomgang av planområdet. En slik fysisk tilstedeværelse i området gir et bedre grunnlag for å forstå stedets historiske utvikling og dybde.

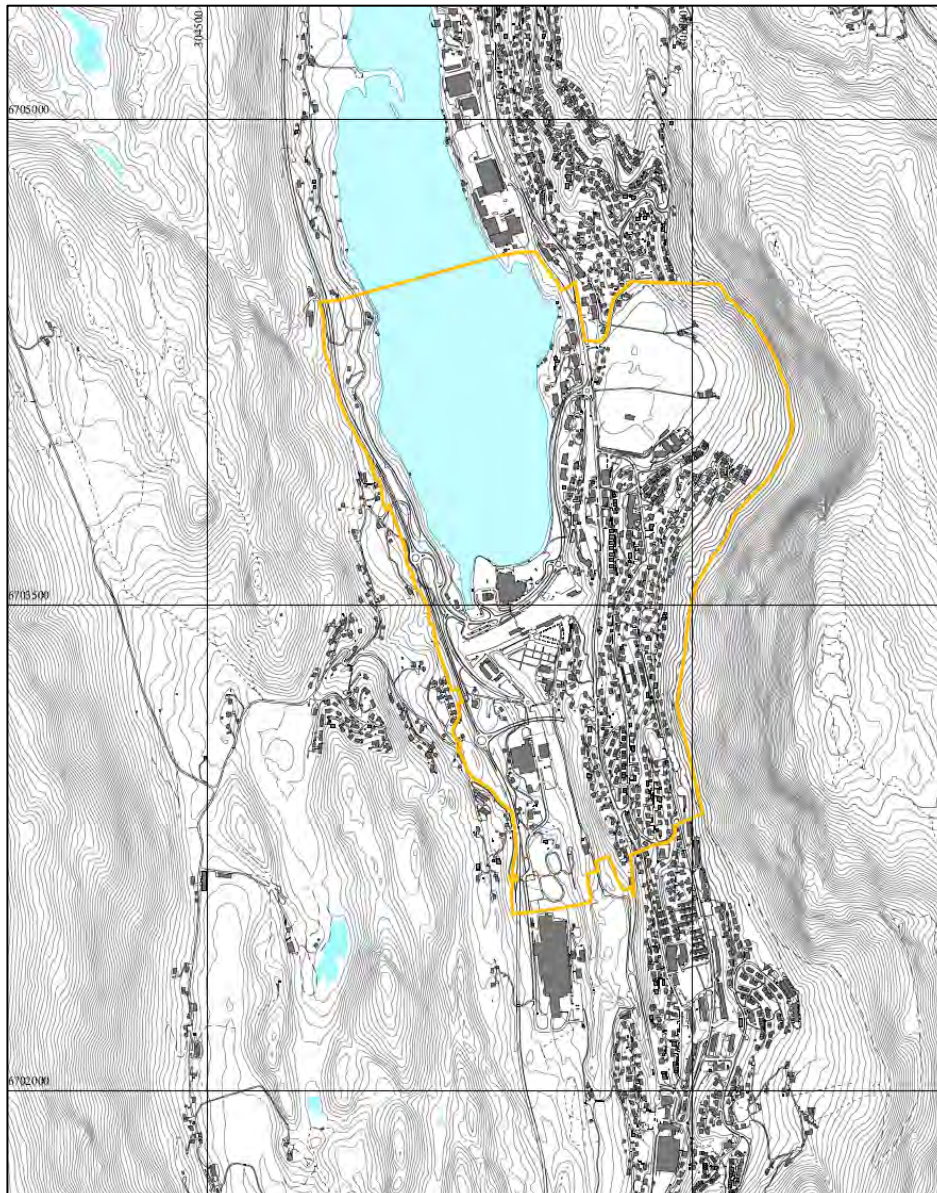
Figur 5: Historisk foto over Indre Arna, med Mjeldheim i forgrunnen. Dateringen på bildet er usikker, men det er trolig fra 1950-årene (Foto: UBB-bs-pkB-00292, Billedsamlingen, UiB).

5. Topografi, historie og arkeologiske funn i planområdet (Vedlegg, kart 1)

5.1. Topografi

Topografien i Arnadalen ble dannet i løpet av den siste istiden, som tok slutt for ca. 10 000 år siden. Da isen trakk seg tilbake, etterlot den seg et landskap preget av en dyp nord-sørgående dal. Fjellene preger landskapet og mot øst ligger Arnanipa som rager 456 moh., mot vest ligger blant annet Bjørndalssåta som strekker seg 576 moh. Gjennom dalen renner Storelva som munner ut i Arnavågen mot nord.

De beste jordbruksområdene har vært de store flatene i bunnen av dalen ned mot Arnavågen, hvor forvittringsjord, marine avsetninger og morenejord har gitt gode jordbruksforhold. I dalsidene er det voller som også har egnet seg godt til jordbruk.

Figur 6: Planområdet er markert med oransje linje i kart. Høydekoter med 5 meters mellomrom illustrerer hvordan planområdet ligger i en dal som strekker seg i nord-sørlig retning (illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

5.2. Den eldste tiden i Arna

Områdene rundt Arnavågen er svært rikt på fornminner både fra stein- og jernalder. Med sitt gode jordsmonn og kontakt med sjøen har området gitt grunnlag for gode levevilkår langt tilbake i tid.

De eldste sporene i Arna er påvist på Garnes og Tunes, i form av funn av slipte steinøkser (trinnøkser) fra slutten av eldre steinalder. Ytterst på Garnes er det påvist flere funnrike lokaliteter fra yngre steinalder. Boplassene ligger i dag 13-14 moh., men i samtiden lå de like ved sjøkanten.

Redskapsinventaret fra boplassene består av pilspisser, økser, slipesteiner og avslag, samt kulturlagsavsetninger og ildsteder. Funnkontekstene vitner om at det i Arna i likhet med resten av Vestlandet holdt til nomadiske folk som levde av fangst og fiske i steinalderen.

Figur 7: Rune-R markerer arkeologiske lokaliteter omkring Arnavågen (Illustrasjon: utsnitt fra Askeladden, Riksantikvarens kulturminnedatabase, 2013).

Arkeologiske perioder			Ukalibrert BP	Kalibrert BC / AD
Eldre steinalder	Tidligmesolitikum	TM	10 000 – 9000 BP	9200 – 8100 BC
	Mellommesolitikum	MM	9000 – 7500 BP	8100 – 6400 BC
	Senmesolitikum	SM	7500 – 5200 BP	6400 – 4000 BC
Yngre steinalder	Tidligneolitikum	TN	5200 – 4700 BP	4000 – 3300 BC
	Mellomneolitikum, periode A	MNA	4700 – 4100 BP	3300 – 2600 BC
	Mellomneolitikum, periode B	MNB	4100 – 3800 BP	2600 – 2300 BC
	Senneolitikum	SN	3800 – 3500 BP	2300 – 1800 BC
Bronsealder	Eldre bronsealder	EBA	3500 – 2900 BP	1800 – 1200 BC
	Yngre bronsealder	YBA	3000 – 2440 BP	1200 – 500 BC
Eldre jernalder	Keltetid		2440 – 2010 BP	500 – 0 BC
	Romertid		2010 – 1680 BP	0 – 400 AD
	Folkevandringstid		1680 – 1500 BP	400 – 570 AD
Yngre jernalder	Merovingertid		1500 – 1210 BP	570 – 800 AD
	Vikingtid		1210 – 970 BP	800 – 1030 AD
Middelalder	Tidlig middelalder			1030 – 1150 AD
	Høymiddelalder			1150 – 1350 AD
	Senmiddelalder			1350 – 1537 AD

Figur 8: Arkeologiske periodebetegnelser. Lokalteter som dateres innenfor disse periodene er automatisk fredet etter Kulturminneloven (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

I slutten av steinalderen og utover i bronsealderen endrer ervervet seg. Mange av fangstboplassene går ut av bruk mens husdyrhold og åkerbruk går over til å bli de viktigste matkildene. Dermed lokaliseres mange av boplassene til de best egnete stedene for jordbruk og februk. Skog blir ryddet for å gi plass til husdyr og beiteland, gårdsanlegg med flere og større bygninger opprettes, og redskapsinventar, gravskikk og sosial organisering skifter karakter. På gården Åsheim, på en høyde øst for Arnavaågen viser registrerte graver, kokegroper og dyrkingsspor, kontinuitet fra overgangen mellom yngre steinalder og bronsealder, og like opptil vikingtid (Hordaland fylkeskommune 2009).

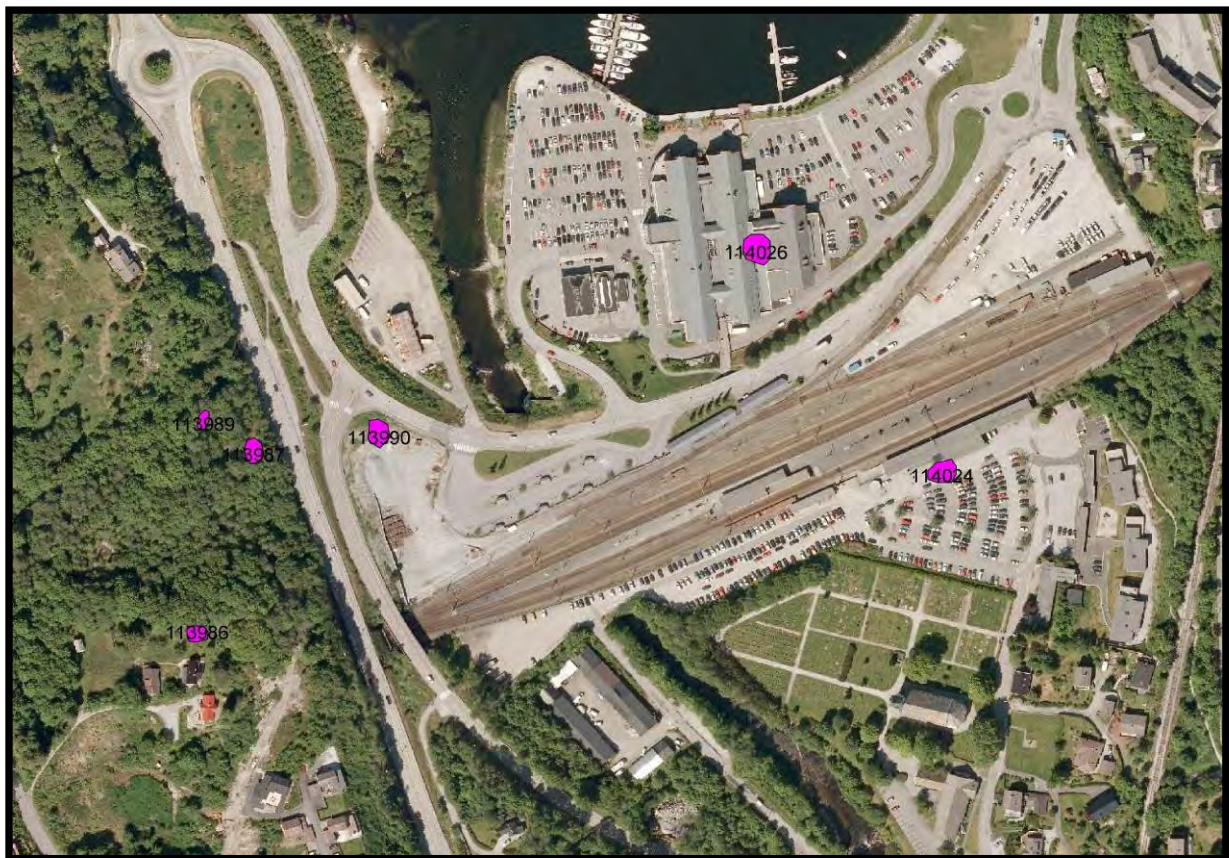
Også innerst i Arnavaågen er det funn fra steinalder, men de fleste lokalitetene her tidfestes til jernalder. Det dreier seg om flere monumentale og funnrrike graver lokalisert ved godt jordbruksland. Gravminnene, hvorav mange er kvinnegraver, vitner om et sosialt lagdelt jordbrukssamfunn, rikt på ressurser og med gode kontakter til inn- og utland. Gravhaugene har ligget godt synlig i landskapet rundt Arnavaågen der de i samtiden fremstod som monumenter i tilknytting til gårdene. De mange gravfunnene gir sammen med kunnskap om gårdsnavn, holdepunkt om fast bosetning og gårdsdrift i Indre Arna i alle fall tilbake til 500 f.Kr.

I vikingtiden blir samfunnet enda sterkere organisert både lokalt og regionalt. I en rekke mannsgraver i Arna vitner funn av våpen og skipsbyggingsutstyr om handel, båtbygging og militær aktivitet. Blant annet er et stort gravfelt på Festtangen ytterst i Arnavaågen, satt i sammenheng med leidangsordningen i vikingtid (Andersen 1999:88). Stedsnavnene omkring Arnavaågen er ved siden av gravminnene med på å gi en pekepinn om tidlig religiøs aktivitet. Hov-navnet går igjen flere steder, dette forteller noe om hedenske helligsteder eller templer og må ses i sammenheng med kultisk aktivitet i jernalder. På østsiden av vågen ligger gården Seim. Navnet Seim er en forkorting for det norrøne Sæheim eller Sæeimr – som betyr hjemmet ved sjøen. Navnet blir vanligvis satt i sammenheng med norrøne hovedgårder eller kongsgårder.

I vikingtid og i middelalder fram til svartedauen på midten av 1300-tallet, var det folkeøkning og nyrødning over hele Vestlandet. Ved inngangen til vikingtiden (800-1030 e.kr) kan det ha vært omtrent 20 gårder i drift i hele Arna området (Andersen 1999:110). I middelalderen bestod planområdet som omfattes av dette kulturminnegrunnlaget av tre gårder; Seim (gnr 286), Indre Arna (gnr 287) og Mjeldheim (gnr. 301). Alle var Allehelgenskirken i Bergen sin eiendom. Husene som hørte til gårdene og brukene på denne tiden, var antagelig små og enkle. Slik har gårdene framstått frem til moderne tid. Omfattende fortetting i nyere tid med bebyggelse og infrastruktur, har imidlertid ført til at det i dag er få bevarte spor i landskapet etter gårdene som lå innenfor gjeldende planområde.

5.3. Arkeologiske funn

Mange av de arkeologiske lokalitetene i Arna er påvist og undersøkt for lang tid tilbake. Blant annet er det som antagelig er den første vitenskapelige utgravingen i Norge, utført i Arna (Andersen 1999:78). Den ble foretatt i 1840 av Bergens museum da en stor gravhaug med to gravlegginger ble undersøkt i Indre Arna, der hvor parkeringsplassen til jernbanen ligger i dag (Id. 114024, figur 9). Bergens museum har etter dette gjennomført mange undersøkelser av gravhauger og boplasser i området utover 1800- og 1900-tallet. De fleste synlige sporene etter lokalitetene er i dag fjernet.

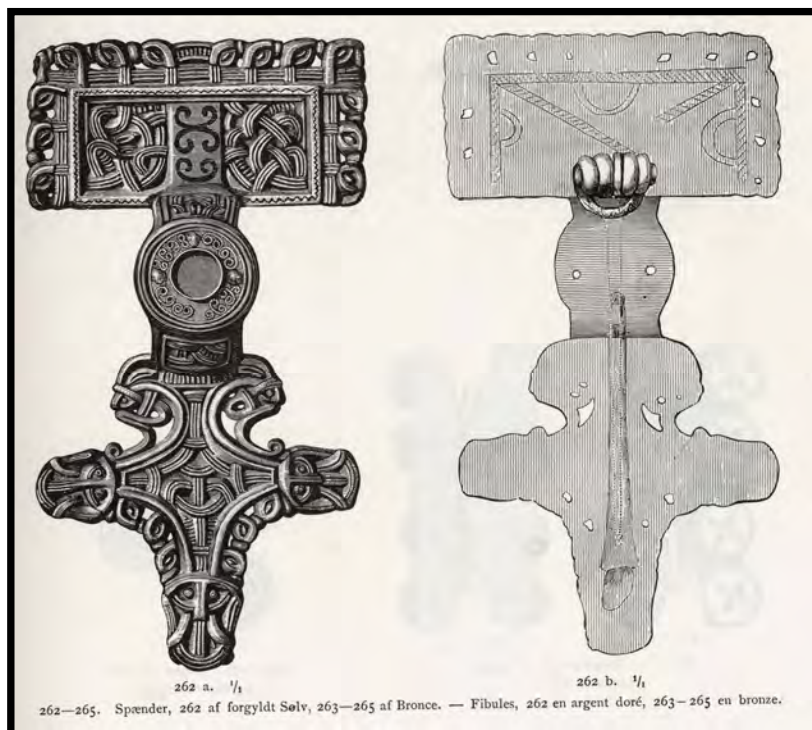
Figur 9: Påviste arkeologiske lokaliteter innenfor planområdet, konsentrert i området ved dagens Arna jernbanestasjon. De fysiske sporene etter de fleste lokalitetene er i dag fjernet (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune 2013).

Fra 1990 har arkeologiske lokaliteter vanligvis blitt påvist av forvaltningsmyndighet under kulturminneregistreringer i forbindelse med planarbeid etter kulturminneloven § 9. Slike registreringer har som mål å finne ut om planlagte tiltak kan komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Forvaltningsmyndighet for arkeologiske kulturminner er Hordaland fylkeskommune, men Bergen kommune ved Byantikvaren hadde forvaltningsansvaret i perioden 2004-2007. Arkeologiske feltregistreringer omfatter overflateregistrering, prøvestikking og maskinell flateavdekking. Valg av metode avhenger blant annet av terrengforhold, høyde over havet og nærhet til tidligere registrerte kulturminner.

Påviste arkeologiske lokaliteter datert til tidligere enn 1537 har status som automatisk fredet etter Kulturminneloven § 4.

5.3.1. Kjente arkeologiske lokaliteter innenfor planområdet

Det er påvist en rekke arkeologiske lokaliteter innenfor planområdet for Indre Arna. Lokalitetene er kartfestet og omtalt i Askeladden¹ og Kulturminnesøk², Riksantikvarens kulturminnedatabaser. De er også kartfestet i Bergen kommunes interne kartdatabase. Flere av lokalitetene er i dag fjernet eller dekket av moderne bebyggelse. Indre Arna er i dag relativt nedbygget og strandlinjen er preget av utfyllinger, men på bakgrunn av kjente funn i området er det gode muligheter for å påvise arkeologiske kontekster, der hvor undergrunnen ikke er forstyrret. I det følgende gis en kort omtale av kjente arkeologiske lokaliteter i gjeldende planområde. Beskrivelsene fra hver lokalitet er hentet fra Askeladden.

Figur 10: Gul sirkel viser hvordan spenner har vært festet i drakten i folkevandringstid (Foto: «åpen arkeologi» <http://intermedia.dedicated.adaptavist.com/display/arkeologi/Kvinnedrakt+i-folkevandringstid>).

Figur 11: Korsformet relieffspenne i sølv funnet i gravhaug (114024) i Indre Arna i 1840. (Illustrasjon: Rygh 1885)

¹ <https://askeladden.ra.no/Askeladden/>

² <http://www.kulturminnesok.no/>

Id. 114024 Ubrent kvinnegrav fra 400-550 e.kr

Haug. Han var 25 alner (15 m) i tvrm. og 10 alner (6 m) høg, då truleg medrekna det naturlege botnlaget. Utgraven 1840 (W.F.K. Christie og W. H. Christie). "Nederst var leerblandet Sand, derpaa rødagtig Our, siden en indvendig Kjerne af Kampesteen, deroverpaa og omkring et Lag af Muld, og over det Hele: Grønsvær." Kjernerøysa var 3 alner (1,80 m) høg. Snitt: Christie 1840. Grav 1 låg på botnen av røysa, ei helledekt kiste 3 alen lang O-V, 2 alen djup, bygd av fire heller med eikeplank i botnen. Her var fin sand, småkol og smårestar som er bortkomne. Grav 2 låg høgare oppe i austre del av haugen, avlang kiste av kantsette heller NNO-SSV, breiare i nordenden, tre dekkheller 3/4, alen under overflata, treplank i botnen. Her låg B564 - B569.

Id. 114026 Kvinnegrav fra jernalder

Haugen låg på Øyrane 150 m SSV (må vere NNV, elles kjem ein langt vekk frå Øyrane) for fk. 1/1.

Id. 113990 Steinkiste uten gravfunn, trolig fra jernalder

Haug. Der var ei steinkiste utan funn. Haugen låg på Sponaflekkje, ei lågare terrasseflate O for fk. nr. 2. Heile terrassen er no tatt til grus og hovudvegen går over staden. Haugen låg på kanten mot O med eit søkk vestanfor.

Id. 113987 Brent kvinnegrav fra 400-550 e.kr

Haug. Kan ha vore 6-8 m i tverrmål og var steinfull. Under haugen låg eit lag heller som halvt raste ut i eit grustak der B11482 kom til syne. Resten ettergraven 1961 (Per Fett) utan funn. Sakene hadde vel helst lege under hellelaget. Seinare fanst B11483 nede i grustaket. Tett N for hellene var eit halvmeterstort flak med kol/jordblanding. Gravhaugen låg på Osphågjen, ein lågare terrasse 100 m NNO for tunet, på kanten mot Gjelet. Staden er 150 m N for tunnelopninga og 100 m V for elva.

Id. 113986 Steinkiste med steinfat og jernkniv fra jernalder

Haug. Haugen var stor og med mykje stein i. Der var ei steinkiste med noko i. - Ei steinlegging låg spadedjupt S for haugen, frå terrassekanten og 15 m innover flata. Mogleg ligg det att ein rest langs kanten som no er, elles er alt gått i grustaket. Det var ei samanhangande brulegging av små og store steinar, dei største nedskorne i auren så overflata låg jamnt. Der var og noko kol og oske. Gravminnet låg på kanten av øvste terrasse litt N for tunet. Staden heitte Hågjen, men no er alt gått vekk i grustak.

Id. 113989 Ubrent kvinnegrav fra 400-550 e.kr

Grav under flat mark. Ho var 225 x 60-80 cm NNV - SSO, nedskoren 1/2 m i auren. Botnen var lagd med eit lag rullestein og ei lita helle midt i. Kantane var avlange, låge. Steinar heilt rundt. Grava var fyllt med jord og derover steinblanding. I grava var B11481. Utgraven 1961 (Per Fett). 2,5 m S for grava var eit lag kol, 75 cm vidt (B11483d). Graven låg 10 m NNV for fk. 2/1.

Arkeologiske registreringer på Seimsmyrane i 2013

I 2013 ble det utført arkeologiske registreringer på Seimsmyrane av Hordaland fylkeskommune i forbindelse med ny reguleringsplan (planid 63020000). Resultatene er foreløpig ikke publisert.

5.3.2. Løsfunn

Funn av gjenstander som er eldre enn 1537, men hvor det er mangelfull informasjon om funnsted, funnomstendigheter og sammenhenger, kalles løsfunn. Løsfunn er ofte tilfeldig funnet i forbindelse med dyrking og bearbeiding av jorden. Når det dreier seg om enkeltfunn hvor omstendigheter og nøyaktig funnkontekst ikke er dokumentert, får funnstedet vanligvis ikke et juridisk vern. Løsfunn skal meldes inn til nærmeste landsdelsmuseum (jfr. Kulturminneloven § 12).

Der det er gjort løsfunn, øker sjansen for at lokaliteter påvises hvis det foretas systematiske arkeologiske registreringer.

Fra området til gården Mjeldheim, langs østsiden av elven i Indre Arna, er det opp gjennom årene levert inn flere løsfunn til Bergen museum. Området er godt kjent for tallrike gravminner fra jernalder. Det dreier seg om forskjellige typer fornminner fra flere tidsperioder; steinøkser, kvartsbryner og en klebergryte (Fett 1965:18).

5.4. Den nye tiden

Til forskjell fra Ytre Arna og Espeland har Indre Arna i hovedsak vært en jordbruksbygd med lite industri. Derfor ble jernbanen og påfølgende funksjoner som meieri, landhandel, baker og lærer viktige arbeidsplasser rundt 1900. Vossebanen markerte også et bygningsmessig skille i Indre Arna. Med toget kom en ny bebyggelsesstruktur etablert rundt Arna gamle stasjon.

Figur 12: Flyfoto fra 1965 av den nye toglinjen med tunnel til Bergen sentrum. Etter dette ble Indre Arna transformert fra å være en jordbruksbygd med lange tradisjoner til å bli en forstad til Bergen sentrum (Flyfoto: Bergen kommune, 1965).

Likevel skulle det ta nærmere 50 år før den eksplosive boligbebyggelsen startet. Dette skjedde samtidig med at Ulrikstunnelen åpnet i 1964 og reisetiden mellom Arna og Bergen ble redusert fra en time til 8 min. Dette førte til at Indre Arna ble et attraktivt område både for industri, næring og som

sentrumsnært boligområde. Med etableringen av nye bedrifter, som for eksempel Torofabrikken, ble det også flere lokale arbeidsplasser.

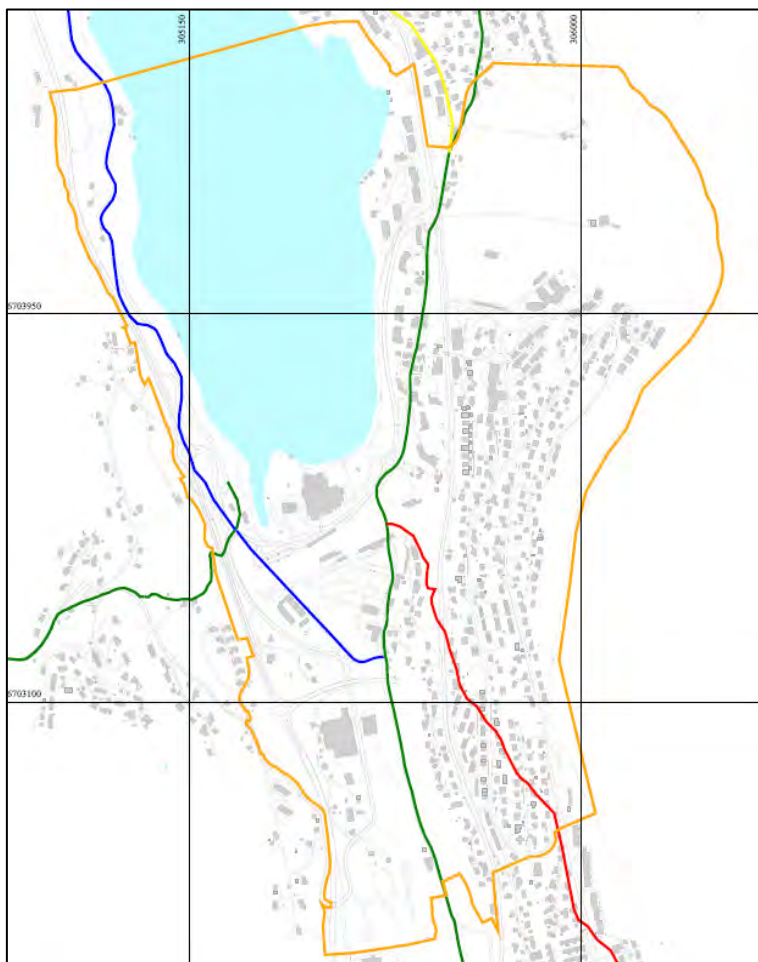
Jernbanen, først med Vossebanen, så med Ulrikstunnelen, har hatt de klart største innvirkningene på utviklingen i Indre Arna.

6. Historiske ferdselsårer (Vedlegg, kart 2)

6.1. Veifar

De eldste postveiene ble etablert i 1647, og det var stort sett de gamle allmannaveiene som ble benyttet. Allmannaveiene, omtalt som tjodvegane i Gulatingloven, eksisterte allerede før 1000-tallet, og fungerte som sambandsveier mellom de ulike landsdelene. Den Christianske postveien gikk via Indre Arna.

Den eldste ferdselsåren mellom Bergen og Arna gikk via Tarlebø, over Borgaskaret, via Mjeldheim til Indre Arna. Videre gikk ruten til Seim, over Åsheim til Tunes. Dette var nok også den første postveien, men i 1750-årene ble flere postveier modernisert. Det medførte at strekningen over Borgaskaret ble erstattet med strekningen over Natland – Grimo – Brattland og videre om Langedalen til Indre Arna og Tunes. På 1800-tallet var veien lagt om fra å gå gjennom Langedalen til å gå gjennom Arnadalen (figur 14).

Figur 13: Registrerte historiske veier innenfor planområdet i Indre Arna. Grønn linje indikerer den Christianske postveien, rød linje viser en lokal ferdselsåre mellom Indre Arna og Seimsetrane, gul linje viser veien mellom Arna og Garnes, mens blå linje viser veien mellom Indre og Ytre Arna (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Postveitraséen er vernet i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer rundt det historiske veifaret.

Postveitraséene utgjør viktige historiske kvaliteter i området, som det må tas hensyn til.

Veiforbindelsen mellom Indre Arna og Ytre Arna ble bygd i 1865 av fabrikkeierne i Ytre Arna ved hjelp av pliktarbeid.

Broen over Storelva, like sør for Kirken ble anlagt i 1865.

Ny veitrasé fra Lone til Garnes ble bygd av tyskerne under krigen i 1940-45, i dag utgjør dette Hardangerveien – Arnatveitveien – Indre Arna veggen – Garnesvegen.

I 1980 ble Arnanipatunnelen med viadukten anlagt.

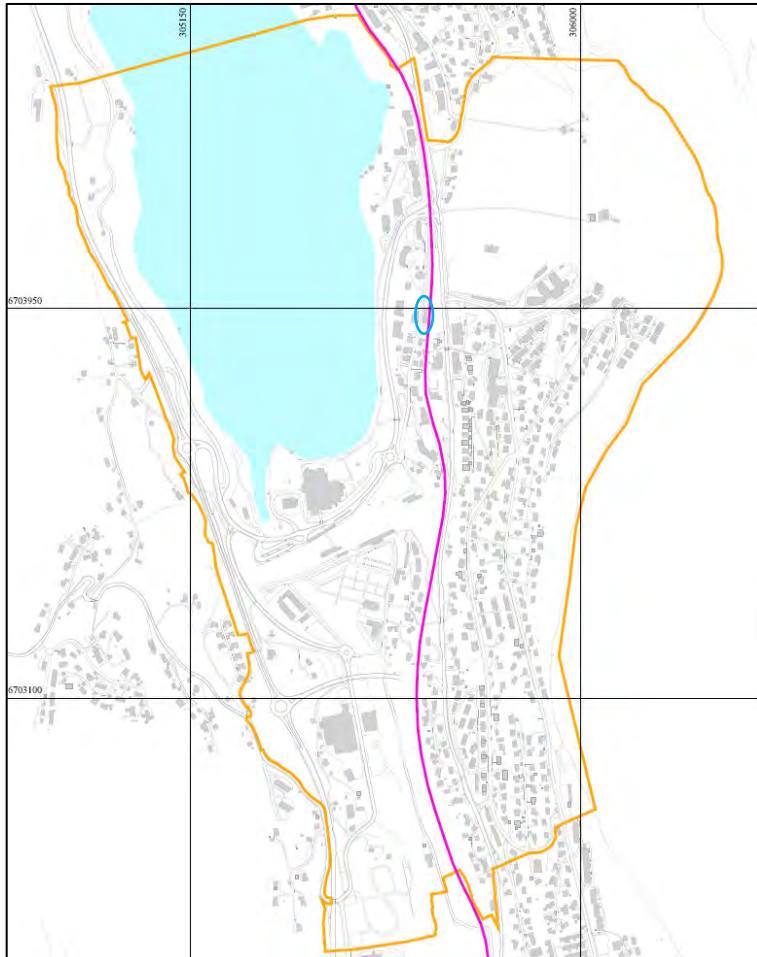
I 1996 ble den nye kollektivterminalen mellom Øyrane torg og jernbanestasjonen bygd.

Figur 14: Utsnitt av kart fra 1813 nedtegnet av Aad Gjelle. Kartet viser at veitraséen gjennom Arna på denne tiden gikk gjennom Arnadalen (Illustrasjon: Bergen kommune, 2013).

6.2. Vossebanen

Vossebanen ble åpnet i 1883. Banen ble gjort om fra å være en smalsporet bane til å bli en bredsporet bane i 1904. Strekningen fra Bergen via Garnes til Voss inngikk som del av Bergensbanen da denne ble åpnet i 1908.

Figur 15: Vossebanetraséen, markert med rosa linje, snor seg gjennom planområdet markert med oransje linje. Arna Gamle stasjon er markert på kartet med blå oval (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Vossebanen er et unikt og autentisk kulturminne. Det formidler en historie knyttet til samferdsel, ressursutnyttelse og næringsutvikling, bosetningsmønster og samfunnsutvikling. Samtidig fører banen gjennom et kulturlandskap med stor tidsdybde, med spor etter menneskelig aktivitet helt tilbake til forhistorisk tid.

Opplevelsesverdiene knyttet til landskapet og de spor menneskene har avsatt gjennom århundrer aktivitet, gjør Vossebanen til et kulturminne med særdeles stor formidlingspotensiale. Gjennom planområdet blir det kjørt museumsjernbane fra Garnes til Midttun (figur 1).

Arna Gamle stasjon

I kulturminneutredningen for Gamle Vossebanen, utarbeidet i 2006, heter det:

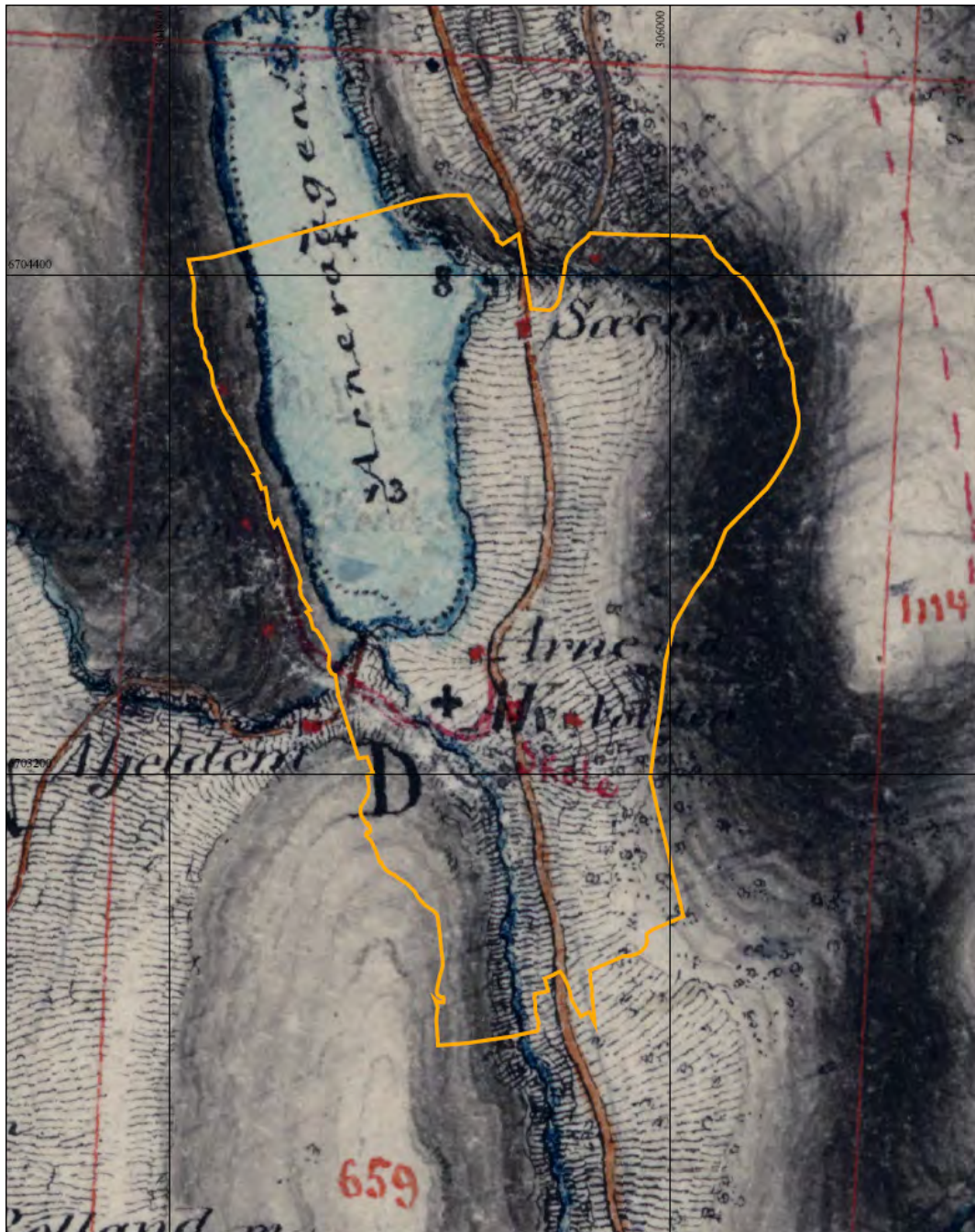
«Ådnavegen 26, gnr. 287, bnr. 873.

Stasjonsbygningen eies av Lions Club, Arna. Standard klasse fire mellomstasjon etter Balthazar Langes typebetegninger fra 1879. Stasjonen ble oppført i 1883 i sveitserstil med enkel rektangulær bygningskropp i en og en halv etasje og saltak, opprinnelig med det karakteristiske takutstikk ut over perrongen. Mot sør-vest var godshuset bygget inntil stasjonsbygningen. I 1929 ble stasjonen bygget om ved at godshustilbygget ble forlenget, og taket ble løftet».

Banen og infrastrukturens autenticitet og de ulike, og svært lesbare, landskaps- og bebyggelsesstrukturer den går gjennom, gjør dette til et kulturminne av nasjonal betydning. Vossebanetraséen er vernet i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer langs den historiske jernbanetraséen.

7. Bygg og bebyggelsesstruktur (Vedlegg, kart 3)

Før utskiftningene på slutten av 1800-tallet var bebyggelsen i grove trekk konsentrert om hovedtunene på Seim, Indre Arna og Mjeldheim. Etter utskiftningen ble gårdsbebyggelsen mer spredt, og flere mindre gårdstun ble etablert. Et typisk eksempel på dette, som ennå er synlig er brukene på Seimsmyrane. Med etableringen av Vossebanen og generelt økende befolkningstall ble det etter hvert behov for flere boliger og næringsbygg som rommet ulike funksjoner. Den neste store endringen i bebyggelsesstrukturen i Indre Arna fant sted fra midten av 1900-tallet, da jordbruksområdene nærmest i sin helhet ble regulert om til bolig, industri og næringsvirksomhet.

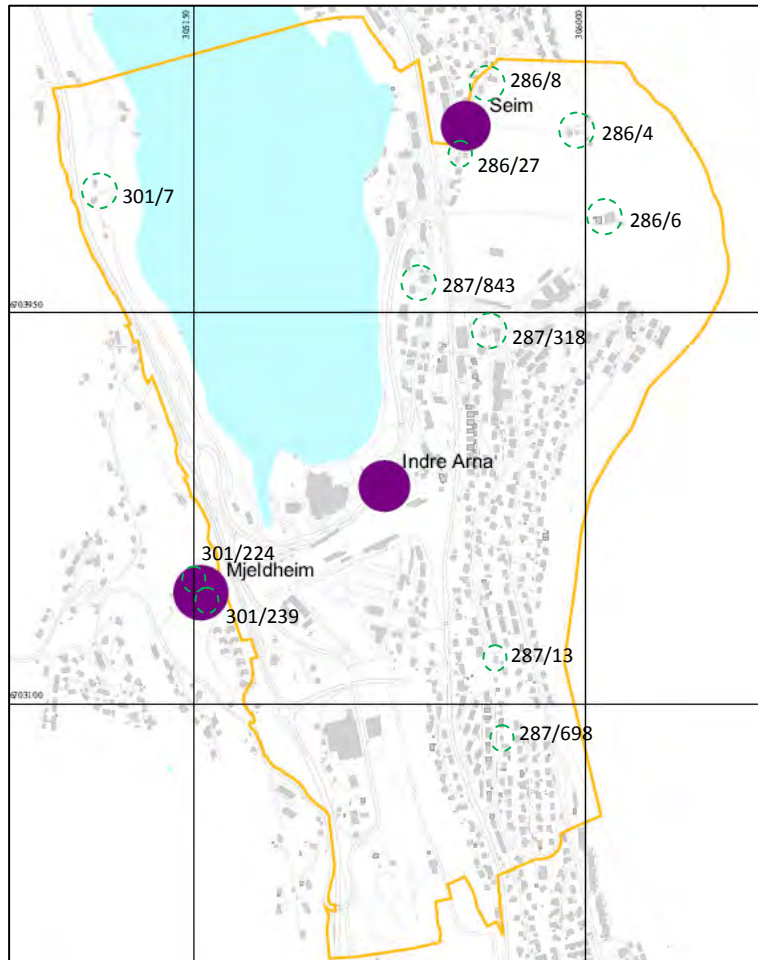

Figur 16: Utsnitt fra rektangelkart fra 1856-60. Planavgrænsningen er markert med oransje linje. Kartet indikerer plasseringen av matrikkelgårdene før utskiftningen, og kommunikasjonsveiene mellom dem (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

7.1. Matrikelgårdene

En matrikelgård er en geografisk enhet som har felles gårdsnummer i matrikkelen.

Matrikelgårdene består i dag av flere bruk med ulike bruksnummer. De geografiske enhetene som i dag regnes som matrikelgårder, kan ha vært selvstendige gårdsbruk i senmiddelalderen. En matrikelgård tilsvarer ofte en navnegård. Gården Arna er et eksempel på en navnegård som har blitt delt opp og blitt to selvstendige matrikelgårder Ytre Arna og Indre Arna.

Figur 17: Lokalitetene for de opprinnelige matrikelgårdene innenfor planområdet er markert med lilla prikk. Rester etter brukene fra tiden etter utskiftningen er markert med grønn stiplet sirkel (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Innenfor planområdet er det fire matrikelgårder. Indre Arna (gnr. 287), Ytre Arna (gnr. 302), Seim (gnr. 286) og Mjeldheim (gnr. 301). Av de fire matrikelgårdene var det bare fellestunene til Seim og Indre Arna som lå innenfor planområdet. Mjeldheim ligger like utenfor, mens Ytre Arna lå nord for plangrensen.

Fellestunet til gården Indre Arna er ikke bevart, men det står igjen bygninger på brukene fra tiden etter utskiftningen. På Seim står det både igjen bygninger som trolig har vært husmannsplasser fra tiden før utskiftningen, og bygninger på brukene fra tiden etter utskiftningen. På Mjeldheim står det både bygg på fellestunet, i tillegg til bygninger på brukene fra tiden etter utskiftningen.

Flere av våningshusene er «lemstover». Lemstover er en gammel vestnorsk bygningstype, tidligere vanlig som våningshus i store deler av Hordaland (figur 18). Lemstover som bygningstype går

tilbake til første halvdel av 1800-tallet. De første lemstovene ble trolig til som resultat av en sammenbygning eller utvidelse av små eldre hus med ett- og toromsplan, der huset bestod av en eller kanskje to tømmerkjerner og en forgang i stolpeverk med grue. I lemstoven ble forgangen omgjort til midtgang ved at en tømmerkjerne ble føyd til på andre siden av forgangen. Mot midten av 1800-tallet var dette videreført til lemstovene slik vi kjenner dem; to relativt identiske tømmerkjerner plassert på hver sin side av en midtgang i stolpeverk, som fungerte som kjøkken.

Lemstovene som en gang var et vanlig syn, er i dag sjeldne – mange er revet, eller bygget om til det ugjenkjennelige.

Som bygningstype har leinstoven i seg selv svært høy antikvarisk verdi. Videre inneholder gårdsstrukturen i planområdet elementer fra både før og etter utskiftningen på slutten av 1800-tallet. De gjenværende gårdsbyggene og tunene er viktige kulturhistoriske faktorer for å forstå områdets tradisjonsrike jordbrukshistorie. Tunene med bebyggelse, strukturer knyttet til gårdsdriften og tilkomstveier har høy antikvarisk verdi, og bør bevares.

Figur 18: Eksempel på leinstove på Seim, gnr. 286, bnr. 8. (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

7.1.1. Indre Arna, gnr. 287

Gården har trolig fått navnet fra et gammelt navn på Arnavågen. Arna er dermed genitiv entall av et fjordnavn, Arni. Dette er trolig avledet av arinn, i betydningen klippe, grunne i sjøen. I Arnavågen er det to skjær eller små holmer. Ett av skjærene ligger utenfor et spisst krumt nes, som snevrer inn farvannet (Rygh, Norske Gaardsnavne). Det er tidligere påvist en rekke gravminner fra jernalder innenfor gårdsgrensen (se s. 15). I middelalderen var gården eid av Allehelgenskirken i Bergen. Gården er i skattemantallet fra 1519 omtalt som gården Arne. Skattemantallet fra 1563 omtaler gården som Arne. I koppskattregistret fra 1645-46 er gården omtalt som henholdsvis Arne Indre og Arne Yttre.

Ingen av bygningene på hovedtunet på Indre Arna gård som kan sees på skiftekartet (figur 19), står igjen i dag. Det er heller ikke noe igjen av gårdens opprinnelige nøstmiljø etter at det ble fylt ut masser i Arnavågen i forbindelse med senere utbygginger. Etter utskiftningen ble brukene spredt utover området til den opprinnelige matrikelgården. I dag er ingen av brukene i drift, men på alle brukene er det bevart verneverdige bygninger, som vitner om gårdsdriften.

Figur 19: Utskiftningskart over gården Indre Arna fra 1884. Tunet var lokalisert like ved sjøkanten og nøstmiljøet viser at fjorden var en viktig ferdselsåre i tillegg til matkilde. Kartet er orientert mot nord (Illustrasjon: Bergen kommune).

Gnr. 287, bnr. 318 (tidligere bnr. 10):**Stølsvegen 7**

Tunet eksisterer ennå i dag med mye av den opprinnelige bygningsmassen intakt. Deler av bygningsmassen er fra før 1900. I tillegg er det flere nybygg på tunet som føyer seg inn blant den eldre bebyggelsen. Byggene er i generelt god stand. Gården er ikke i drift, og området rundt er bygd ut i forbindelse med næring, idrett, boliger og institusjoner.

Figur 20: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Et mindre kårhus og løer er også bevart. Tunet er i dag omgitt av nyere bebyggelse (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 21: Indre Arna, dagens gnr. 287, bnr. 318, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 287, bnr. 13:

Vollavegen 16

I dag går Vollavegen igjennom det som var tunet på bruket. Løa lå akkurat i dagens veibane. Våningshuset fra ca. 1880 er bevart. Gården er ikke i drift, og området rundt er bygd ut med eneboliger og rekkehus.

Figur 22: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

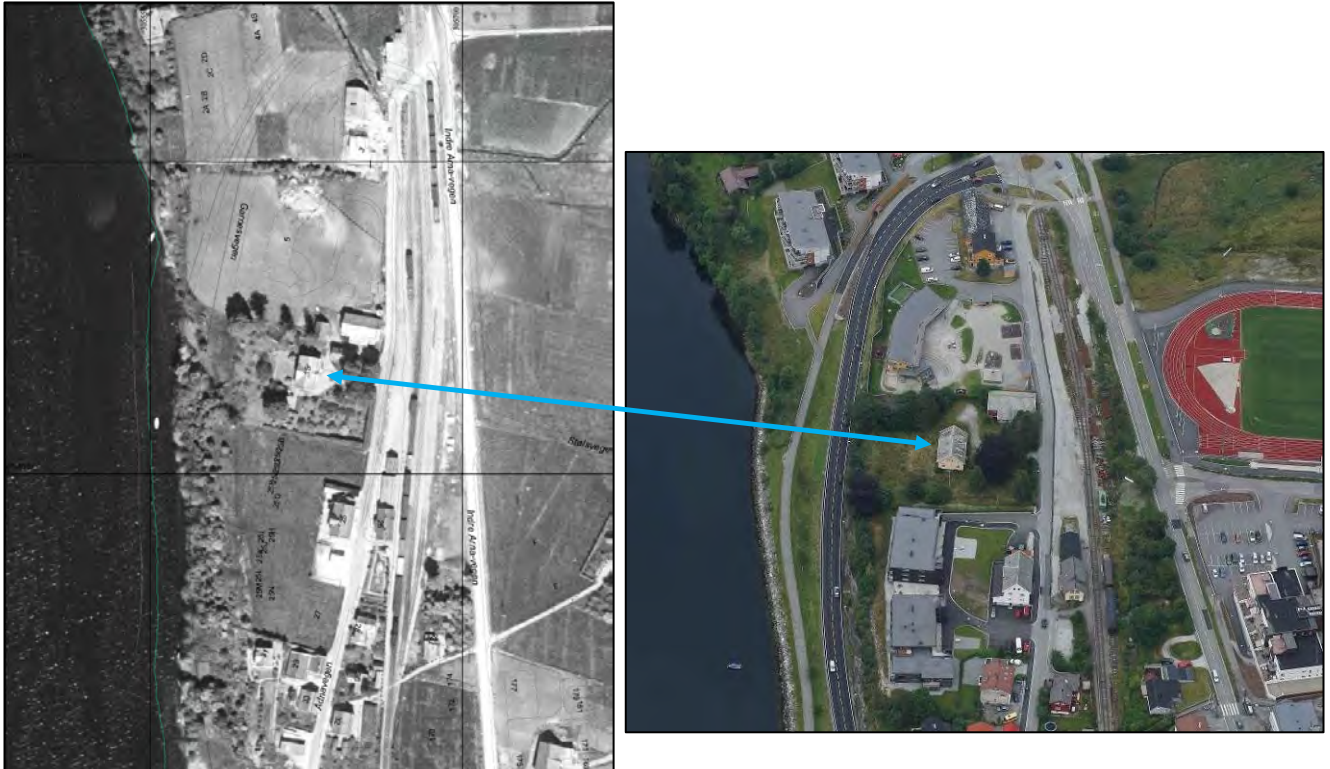

Figur 23: Indre Arna, dagens gnr. 287, bnr. 13, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 287, bnr. 843 (tidligere bnr. 6):

Ådnavegen 15

Like nordvest for Arna gamle stasjon ligger kapellangården. I dag står våningshuset fra 1880, samt driftsbygningen fra 1912. Gården er ikke i drift, og området rundt er utbygd med barnehage og lavblokker.

Figur 24: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like nordøst for våningshuset står også fremdeles (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 25: Indre Arna, dagens gnr. 287, bnr. 843, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 287, bnr. 698 (tidligere bnr. 1):

Vollavegen 26

På denne gården står våningshuset fra ca. 1885. Gården er ikke i drift, og området rundt er i dag bebygget av eneboliger og rekkehus.

Figur 26: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 27: Indre Arna, dagens gnr. 287, bnr. 698, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

7.1.2. Seim, gnr. 286

Tunet på gården Seim lå der dagens vei mot Åsheim tar av fra Garnesvegen og krysser Andreas Gjellesviks veg. En lemstove på tunet ble flyttet til gårdsmuseet Ådnatun. Gårdsnavnet kommer trolig fra sjøheim. Dette har vært en av de eldste gårdene i området. I middelalderen var det Allehelgenskirken i Bergen som eide gården. Gården er registrert som en stor gård i 1647.

Lokaliseringen av gården Seim kan trolig trekkes langt tilbake i tid. Tradisjonelt ble det oppført nye bygninger på gamle grunnmurer frem til utskiftingene ble iverksatt mot slutten av 1800-tallet. Selv om det opprinnelige tunet på Seim i dag er nedbygd, så representerer tidlige husmannsplasser og nyere bruk fra tiden etter utskiftingen, viktige historiske elementer for å forstå den historiske gårdsutviklingen i Indre Arna. De gjenværende tunene med kulturlandskap er derfor sårbare for endringer.

Området for nøstene på Seim er fortsatt delvis intakt. Dette er det eneste gjenværende nøstmiljøet i forbindelse med matrikkelgårdene innerst i Arnavågen som ikke er ødelagt av utfyllinger i vågen.

Figur 28: Flyfoto over nøstmiljøet på Seim. Dette er det eneste gjenværende nøstmiljøet i forbindelse med matrikkelgårdene innerst i Arnavågen som ikke er ødelagt av utfyllinger i vågen (Flyfoto: Bergen kommune, 2012).

Figur 29: Utskiptningskart over gården Seim fra 1887. Tunet var lokalisert like ved sjøkanten og nøstmiljøet viser at fjorden var en viktig ferdselsåre i tillegg til matkilde. Kartet er orientert mot nord. Bygningen som er markert med gul sirkel samsvarer trolig med våningshuset på dagens gnr. 286, bnr. 8. Bygningen som er markert med rød sirkel samsvarer trolig med våningshuset på dagens gnr. 286, bnr. 27 (Illustrasjon: Bergen kommune).

Gnr. 286, bnr. 8:**Seimsvegen 17**

Våningshuset er trolig det samme som er markert på utskiftningskart fra 1887 (figur 29). Tunet på bruket består i dag av et våningshus fra 1880. Løa har vært bygd om, de eldste delene er trolig fra 1906. I dag står deler av løa som ruin. Det er tilsynelatende den eldste delen som fortsatt står. Gården er ikke i drift, og området rundt er bygd ut, bortsett fra mot øst (Seimsmyrane).

Figur 30: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Deler av løa som står like nordøst for våningshuset står også fremdeles (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 31: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr. 8, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 286, bnr. 4:

Seimsvegen 9

Tunet på Ekra består i dag av flere bygg, blant annet våningshuset, og en driftsbygning som ligger som en ruin. Deler av våningshuset er fra 1890, men ble bygd om i 1951. Løa som i dag er delvis sammenrast skal også være fra 1890. Det er også et bolighus fra 1951 like øst for tunet. Gården er ikke i drift, men kulturlandskapet rundt blir slått og holdt som beitemark av en annen gård i Arna.

Figur 32: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like nordøst for våningshuset står også fremdeles (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 33: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr.4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

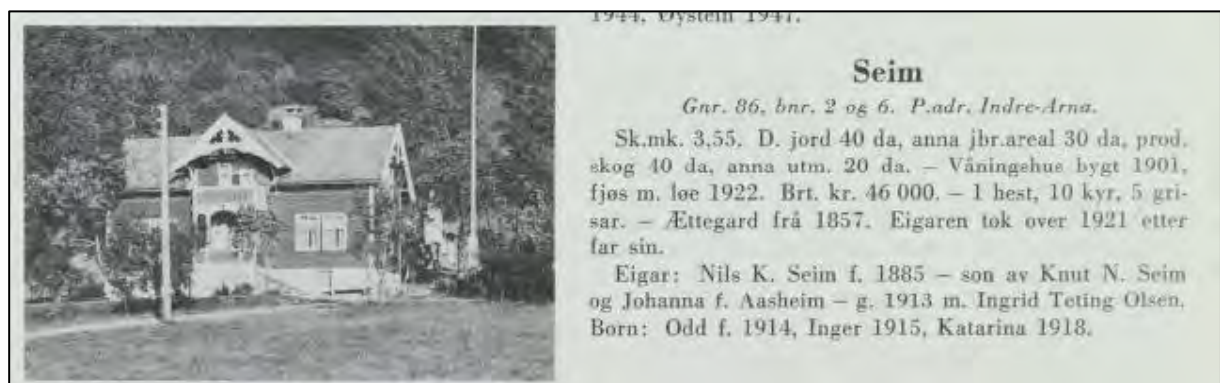
Gnr. 286, bnr. 6:

Andreas Gjellesviks veg 1A

Tunet på teigen består i dag av et våningshus og en driftsbygning. Våningshuset er i sveitserstil, og skal være bygd i 1901. Utvendig fremstår huset relativt intakt, men med nyere tilbygg på baksiden. Deler av driftsbygningen skal være fra 1922, men det er en rekke byggefaser og påbygg. Gården er ikke i drift, men jordene rundt blir benyttet av en annen gård i Arna.

Figur 34: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like nordøst for våningshuset er bevart (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 35: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr.4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 286, bnr. 27:

Andreas Gjellesviks veg 7

Enebolig registrert som fra 1900. Bygget kan være eldre, og har sannsynlig vært et våningshus i forbindelse med en husmannsplass e.l. under Seim gård. Våningshuset er trolig det samme som er markert på utskiftningskart fra 1887 (figur 29).

Figur 36: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 37: Skråfoto over det delvis ombygde våningshuset, trolig fra fellestunet på Seim, rød sirkel på figur 29 (Foto: Bergen kommune, 2013).

7.1.3. Mjeldheim, gnr. 301

Mjeldheim betyr fin, sandaktig jord. Navnet tilsier at gården kan føres tilbake til jernalderen (Rygh, Norske Gaardsnavne). Det er tidligere påvist en rekke gravminner fra jernalder innenfor gårdsgrensen (se s. 15). I middelalderen tilhørte gården Allehelgenskirken. Gårdsdriften har opphørt etter omfattende jernabane- og veiutbygging. Det meste av jordbrukslandet er nedbygd, men selve tunet er nokså intakt slik det fremstod etter utskiftningen. Tunet på Mjeldheim ligger like utenfor gjeldende plangrense.

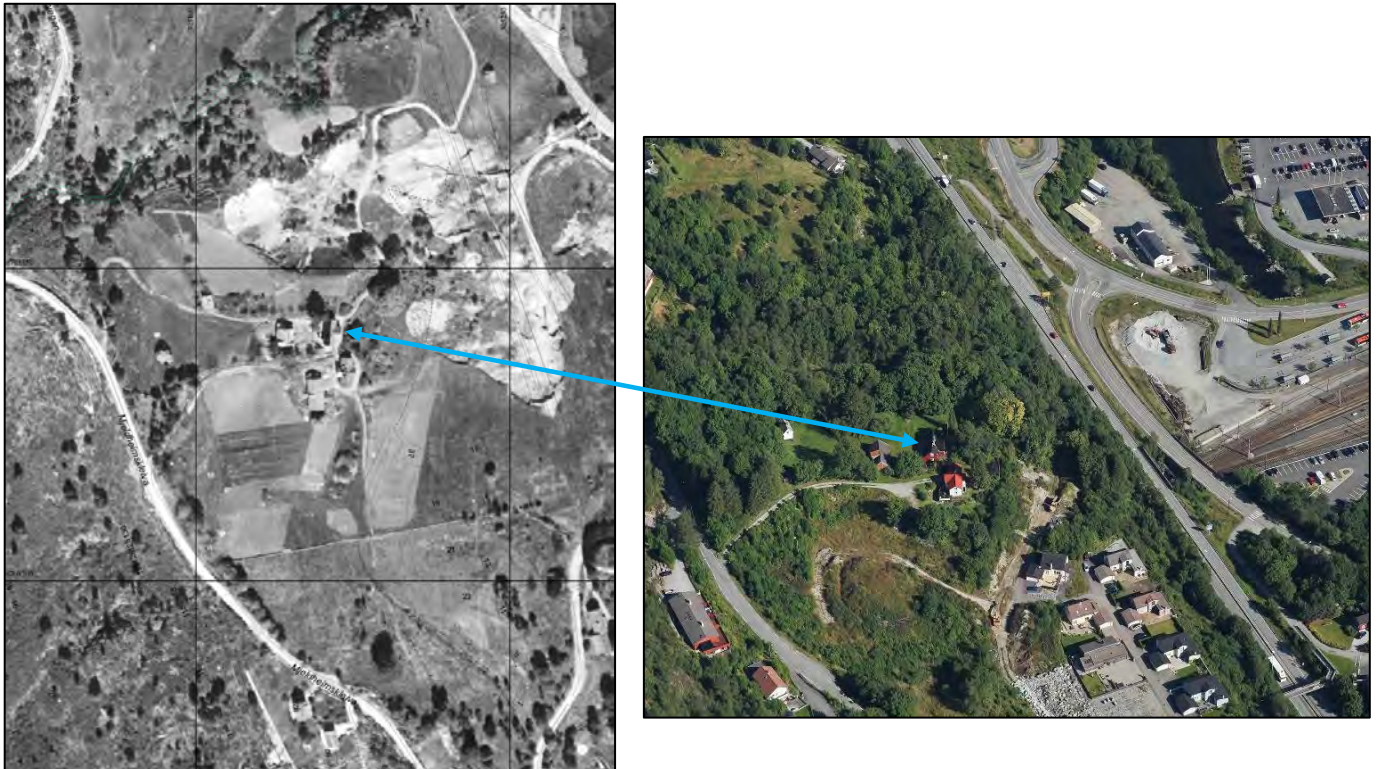

Figur 38: Skiftekart for Mjeldheim, trolig fra slutten av 1800-tallet (på grunn av kartets dårlige kvalitet er det vanskelig å tyde årstallet). Kartet er orientert mot nord (Illustrasjon: Bergen kommune).

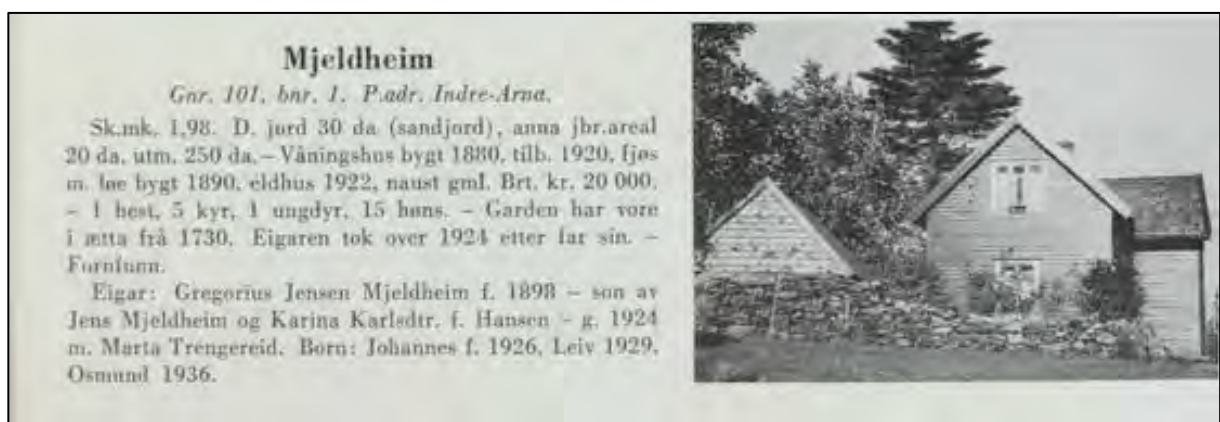
Gnr. 301, bnr. 224 (tidligere bnr. 1):

Mjeldheimskleiva 139

Tunet ligger utenfor plangrensen. I dag står våningshuset fra 1880 og løa fra 1890 igjen på tunet. Gården er ikke i drift, og området sør og øst for tunet er bygd ut i forbindelse med veier, jernbane og boliger.

Figur 39: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like vest for våningshuset er også bevart (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 40: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr. 4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 301, bnr. 239 (tidligere bnr. 10):

Mjeldheimskleiva 135

Tunet ligger utenfor plangrensen. Våningshuset fra 1880 står igjen på tunet i dag. Gården er ikke i drift, og området sør og øst for tunet er bygd ut i forbindelse med veier, jernbane og boliger.

Figur 41: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som stod like vest for våningshuset er revet (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

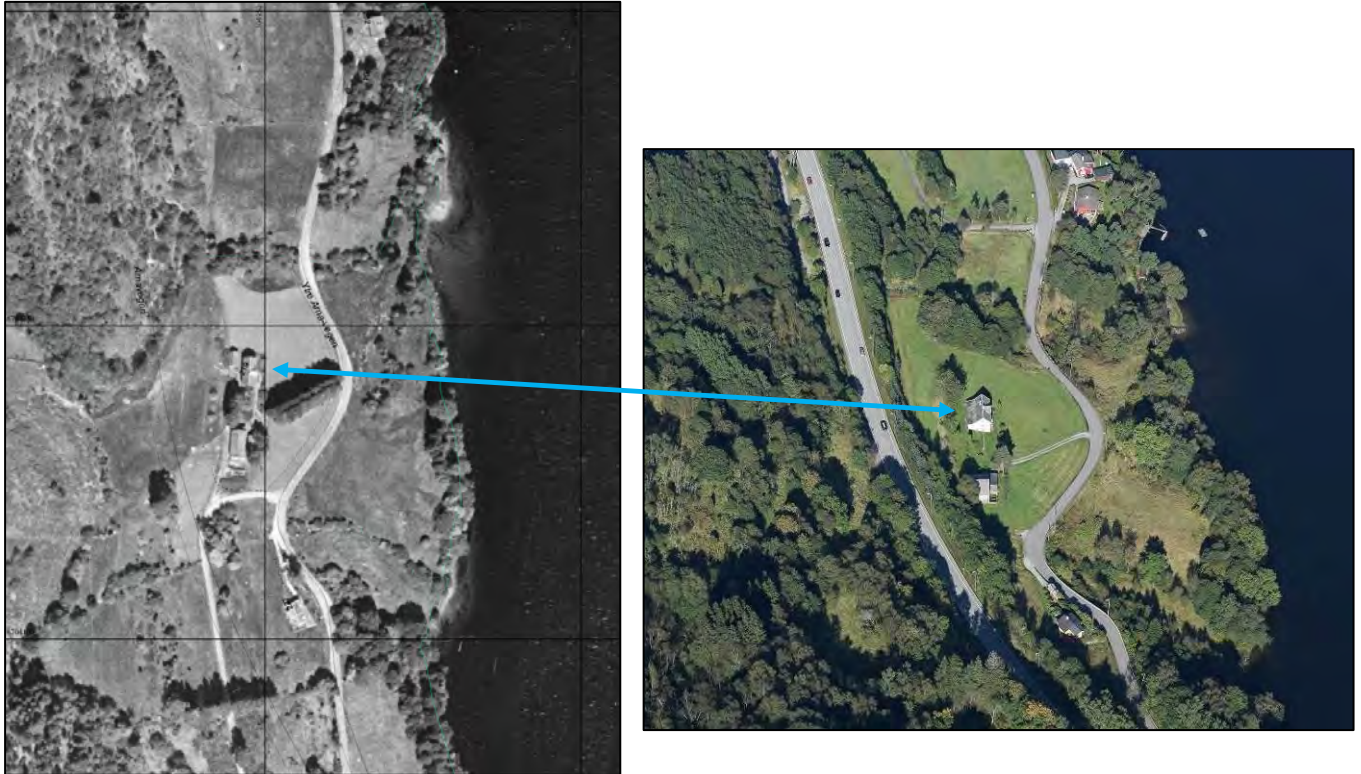

Figur 42: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr.4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 301, bnr. 7:

Ytre Arna-vegen 219

Våningshuset fra 1905 står i dag. Det er lite av området rundt som er bygd ut, men vest for tunet ligger Arnavegen som en barriere mot fjellområdene. Løa som står på tunet i dag er bygd om i forhold til den som er på fotoet fra 1951.

Figur 43: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like sør for våningshuset er bygget om (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 44: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr.4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

Gnr. 301, bnr. 196 (tidligere bnr. 14):

Ekrevegen 42

Våningshuset fra 1912 og driftsbygningen fra 1910, står i dag. Gården er ikke i drift, og området rundt er bygd ut med veier og en ny gravplass som ble anlagt i 1970-årene.

Figur 45: Sammenstilling av flyfoto fra 2012 og ortofoto fra 1951. Blå linje indikerer våningshuset som fortsatt står i dag. Løa som står like øst for våningshuset står også fremdeles (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 46: Indre Arna, dagens gnr. 286, bnr. 4, status for gården i 1964 (Kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»).

7.1.4. Ytre Arna, gnr. 302

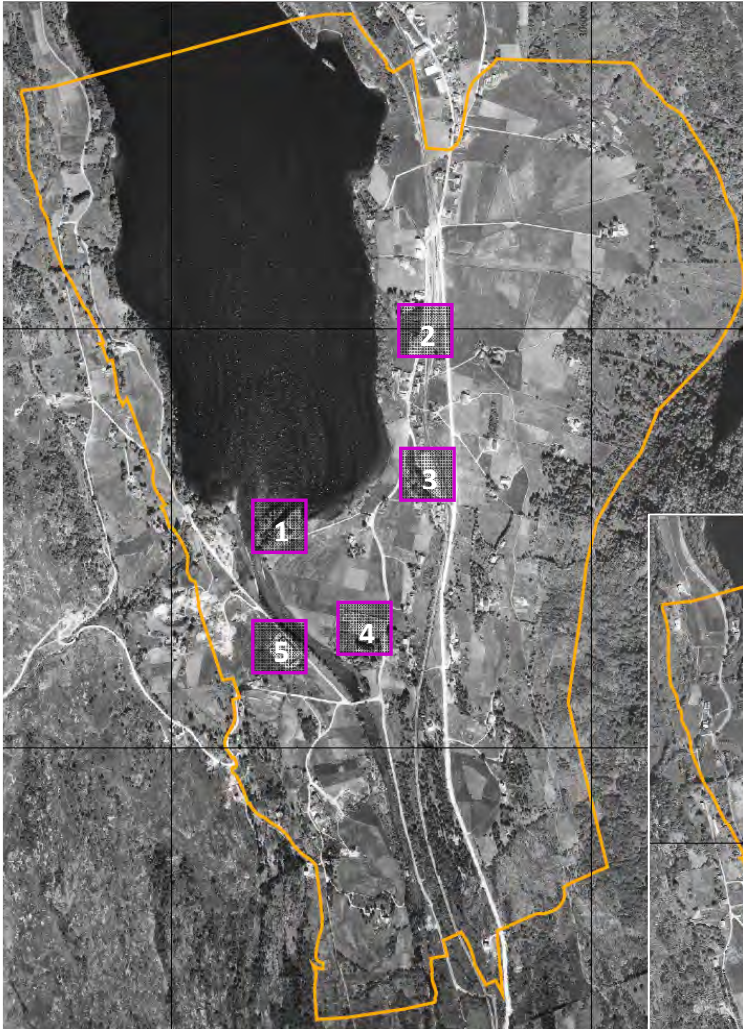
Delingen mellom Ytre Arna og Indre Arna fant trolig sted da gården Mjeldheim ble ryddet i eldre jernalder (Andersen 1999:119). Det er bare den sørligste delen som ligger innenfor planområdet, derfor blir det ikke gått nærmere inn på verken den opprinnelige matrikelgården eller noen av de fradelte brukene etter utskiftningen.

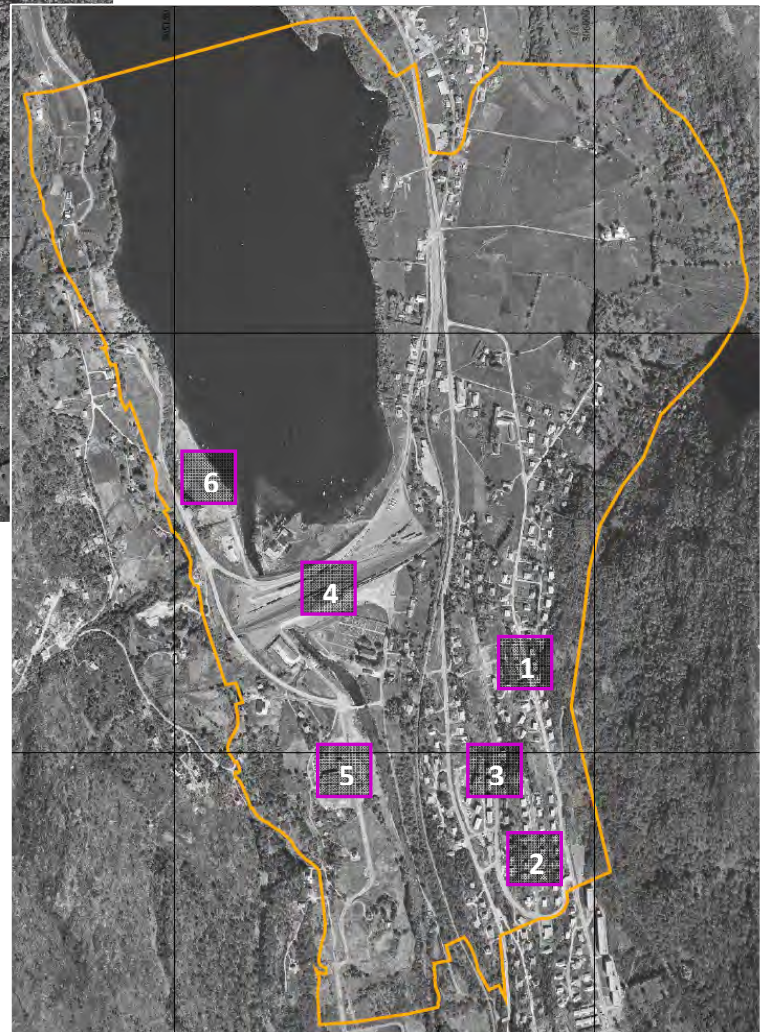
Figur 47: Skiftekart for Ytre Arna fra 1899. Kartet er orientert mot nord (Illustrasjon: Bergen kommune, 2013).

7.2. Nyere bebyggelsesutvikling

Den nyere bebyggelsen i området kan grovt deles inn i to grupper; boligbebyggelse og næringsbebyggelse. Boligene ligger hovedsakelig i den østre delen av Indre Arna og Seim, mens næringsbebyggelsen ligger i bunnen av dalen, vest for Storelva på det som var markene til Mjeldheim gård.

Figur 48: Ortofoto over planområdet fra **1951**. Det er få bygg utenom gårdsbebyggelsen. Unntakene er blant annet ulldamperi(1) innerst i vågen. Stasjonsbygg og noe sentrumsbebyggelse i forbindelse med jernbanen(2). Kirke(4), skole(3) og det tyske garasjeanlegget fra okkupasjonstiden(5).

Figur 49: Ortofoto over planområdet fra **1970**. Det har blitt betydelig mer bebyggelse utenom gårdsbebyggelsen. Det er spesielt det sørøstlige området i planområdet som har blitt bygd ut med boliger langs de nyetablerte gateløpene Stølsvegen(1), Arhaugen(2) og deler av Vollavegen(3). Den nye jernbanestasjonen(4) er etablert på den tidligere innmarken til gårdene Indre Arna og Mjeldheim. Deler av Mjeldheim er også utbygd med næring(5). Nøstene i forbindelse med Mjeldheim er borte pga. utfylling i vågen vest for munningen til Storelva (6).

Figur 50: Ortofoto over planområdet fra 1980. Kombinasjonen av boligbebyggelse, samferdsel og næring har medført at store deler av planområdet er bygd ut, og den tradisjonelle gårdsstrukturen er nærmest borte, bortsett fra i det nordøstre området på Seimsmyrane(1). Det er etablert gravplass(2) på Mjeldheim lengst sørvest i planområdet. Viadukten(3) over Storelva er påbegynt.

Figur 51: Ortofoto over planområdet fra 1997. Øyrane Torg og tilhørende parkeringsplasser er bygd ut på utfyllinger i Arnavågen(1). Utfyllingene har også fjernet det opprinnelige nøstområdet(2) tilknyttet Indre Arna gård. Boligbebyggelsen har etablert seg videre nordover mot Seimsmyrane(3).

Figur 52: Ortofoto over planområdet fra **2005**. Det er gjort ytterligere utfyllinger i Arnavågen langs østre strandlinje for å få plass til ny bilvei og gangvei(1). Bebyggelsen flytter seg gradvis nordover mot Seimsmyrane(2).

Figur 53: Ortofoto over planområdet fra **2009**. Deler av Seimsmyrane blir bygd ut med ny stadion(1). Den vestre delen av Seim er bygd ut med boligblokker ned mot Arnavågen(2).

7.2.1. Sentrumsstruktur

I forbindelse med togstasjonen langs Vossabanen vokste den første sentrumsstrukturen frem langs Ådnavegen i Indre Arna omkring 1900. Det ble bygd meieri, handelslag og butikk. Veien og jernbanestasjonen har vært konstituerende element for etableringene. Bygningene er trehus fra århundreskiftet som vender seg mot Ådnavegen. I dag er flere av bygningene bolighus.

Den gamle sentrumsstrukturen bør tas hensyn til i den fremtidige utviklingen av området, og vernes som et helhetlig kulturmiljø.

Den andre sentrumsstrukturen i Indre Arna vokste fram langs Indre Arna vegen i andre halvdel av 1900-tallet, like øst for det gamle sentrumsområdet. Bebyggelsen er oppført i mur, og er tidstypisk etterkrigsarkitektur med saltak og åpen første etasje for forretningslokaler.

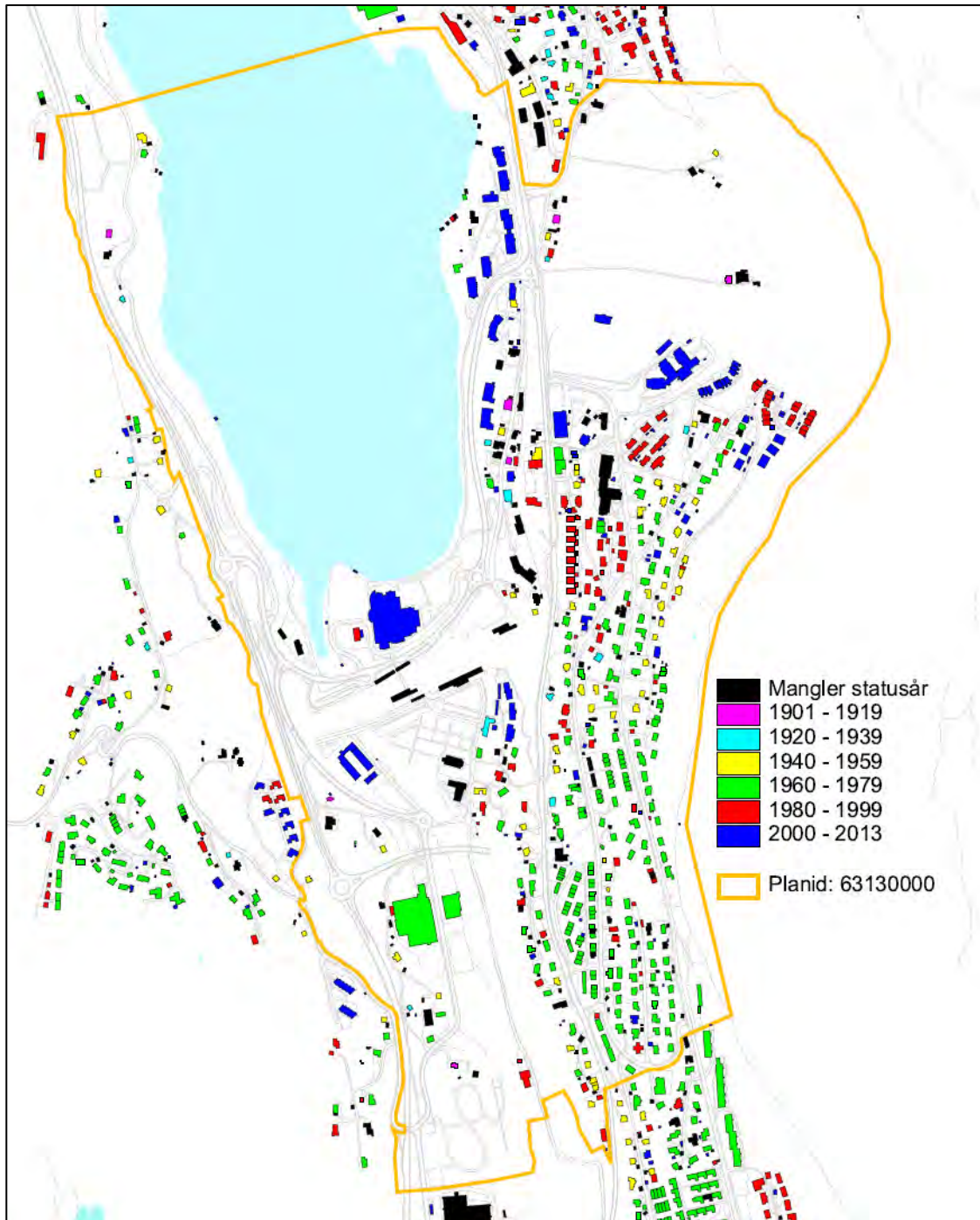
Den tredje sentrumsstrukturen i Indre Arna ble plassert innerst i Arnavågen i 1990-årene, ved munningen av Storelva. Dette er et kjøpesenter som delvis er bygd på gammelt jordbruksområde og utfyllinger i vågen. Kjøpesenteret, sammen med kollektivknutepunkt for buss og tog, danner et kraftig sentrumstygndepunkt i dagens Indre Arna.

Figur 54: Skråfoto over de eldste sentrumsområdene. Gamle Indre Arna stasjon er markert med blå oval. Den eldste trehusbebyggelsen ligger sør og vest for stasjonsbygningen (gul oval), og murbebyggelsen sørøst for stasjonsbygningen (rød oval) (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2012).

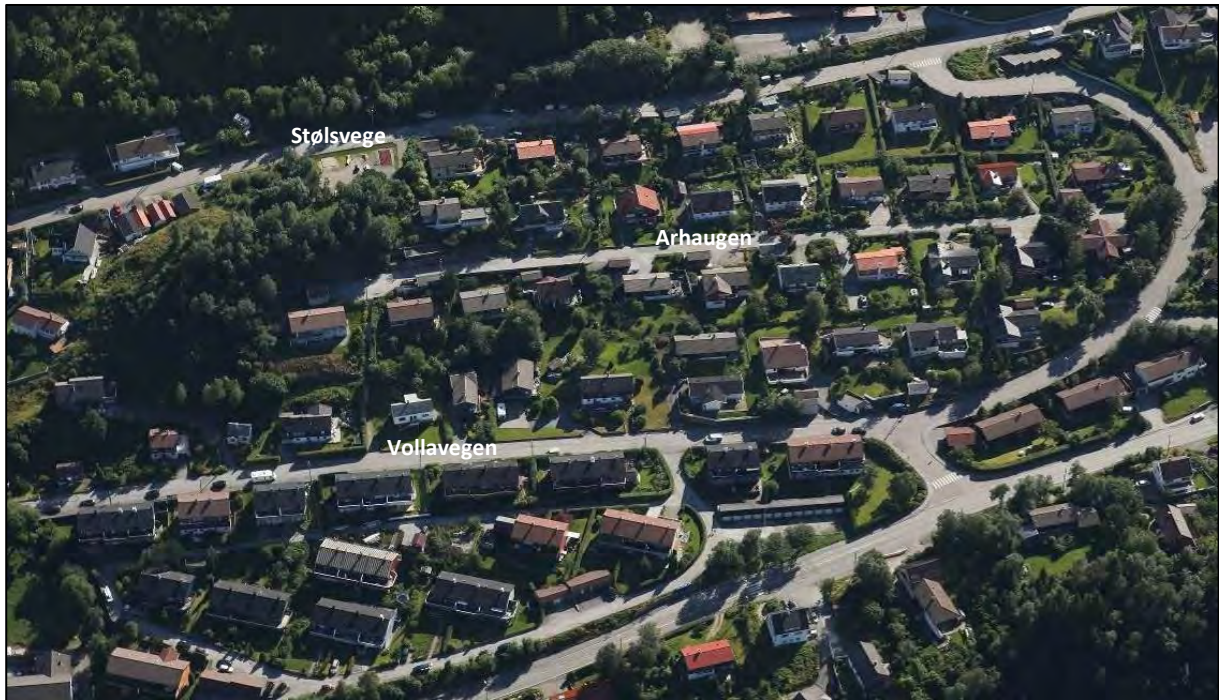
7.2.2. Boligbebyggelse

Det meste av dagens bebyggelse ligger i den østre delen av Indre Arna. Det er noe spredt boligbebyggelse fra 1940-59, markert med gult på figur 55. Den mer omfattende og planregulerte byggingen av boliger startet for alvor i 1960-årene, og fortsatte i 1970 årene, markert med grønt på figur 55. I 80-årene ble det fortettet med enkelte boliger innimellom den eldre bebyggelsen, men også enkelte ensartede boligfelt, markert med rødt på figur 55 er oppført.

Figur 55: Kart som viser hvor og når ulike bygg er ført opp i Indre Arna. Dette gir en indikasjon på hvilke områder som ble bebygd innenfor 20-års intervaller (Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Den eldste og fortsatt gjeldende boligreguleringen innenfor planområdet ligger i den sørøstlige delen av området, og er fra 1966 (planid.20040000). Det er en kombinasjon av eneboliger, tomannsboliger og rekkehus.

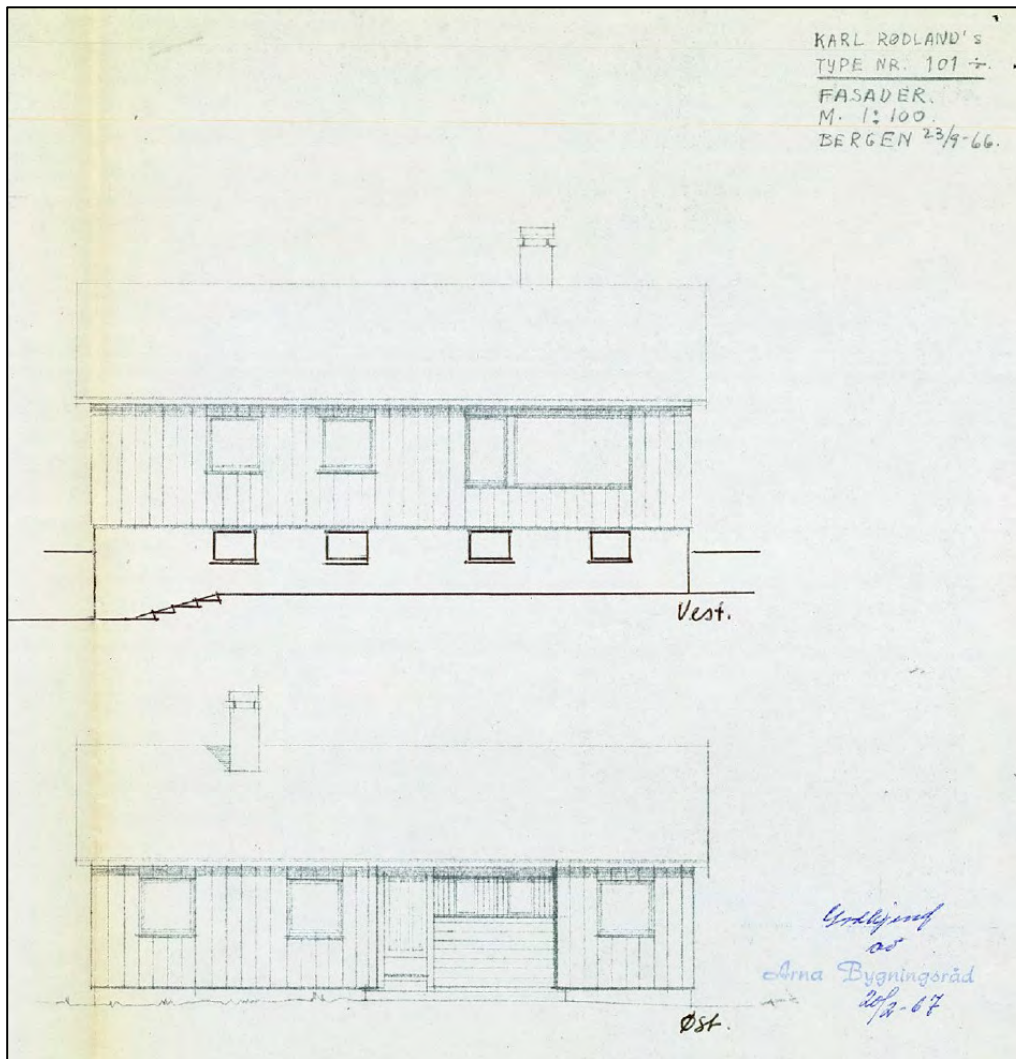

Figur 56: Flyfoto mot øst som viser deler av den tidlige regulerede boligbebyggelsen innenfor planområdet. Det er hovedsakelig eneboliger, tomannsboliger og rekkehus fra 1960 og 70-årene (Flyfoto: Bergen kommune, 2012).

Eneboligene er hovedsakelig knyttet til Stølsvegen, Arhaugen og deler av Vollavegen. Bebyggelse er enkel, vendt mot vest, og er bygget av tre. Det finnes eksempel på bygg med gavlvegger av pusset teglstein. Husene har stort sett saltak, tekket med betongstein. Det er enkelte eksempel på bruk av skifer og tegl. Det har gjennom årene kommet til mindre påbygninger og terrasser.

Figur 57: Eksempel på tidstypisk rødlandshus i Arhaugen 8 fra 1960-årene. Enkel konstruksjon, bygget i tre og med saltak, tekket med betongstein (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 58: Opprinnelig tegning av rødlandshuset i Arhaugen 8 (figur 57) (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

Figur 59: Eksempel på tidstypisk bolighus i Arhaugen 13 fra 1960-årene. Enkel konstruksjon, bygget i tre og med saltak. Taket er tekket med skifer (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

To av de gjenværende våningshusene på gnr. 287 er bevart i denne bebyggelsen i Vollavegen (nr. 16 og 26). Vestenfor Vollavegen er bygd ut med en ensartet type tomannsboliger og rekkehus fra 1960 og 70-årene. Dette er en spesielt karakteristisk bebyggelse innenfor et avgrenset område med bruk av tydelige farger som rødt, grønt, blått og oransje. Det er enkle bygg, men fasadene er brutt opp med en kombinasjon av stående og liggende panel (figur 60).

Figur 60: Til høyre i bildet er det karakteristiske tomannsboliger og rekkehus fra 1960 og 70-årene i Vollavegen (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Lenger nordover er det andre typer tomannsboliger og rekkehus. Det er både helt enkle bygg i tre med saltak (figur 61), til mer forseggjorte bygg reist med en kombinasjon av tre og pusset teglstein (figur 62 og 63).

Figur 61: Rekkehus fra 1960-årene i Vollavegen 12, med det bevarte våningshuset fra ca. 1880 på gnr. 287, bnr. 13 i bakgrunnen (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 62: Eksempel på forseggjorte tomannsboliger fra 70-årene i Vollavegen 23. Bygget er reist i en kombinasjon av tre og pusset teglstein (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 63: Opprinnelige tegninger av tomannsboliger fra 70-årene i Vollavegen 23 (figur 62). Bygget er reist i en kombinasjon av tre og pusset teglstein (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

Eneboligfeltet i Vallerhaugen er preget av bebyggelse fra 1980 og 90-årene. Dette er generelt større eneboliger med saltak eller valmtak.

Figur 64: Eksempel på eneboligområde fra 80-årene i Vallerhaugen. Boligene er stort sett av tre med saltak eller valmtak (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 65: Flyfoto over eneboligområde fra 80-årene i Vallerhaugen. Boligene er stort sett av tre med saltak eller valmtak (Foto: Bergen kommune, 2012).

Figur 66: Opprinnelige tegninger av tidstypisk enebolig fra 80-årene i Vallerhaugen 8 (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

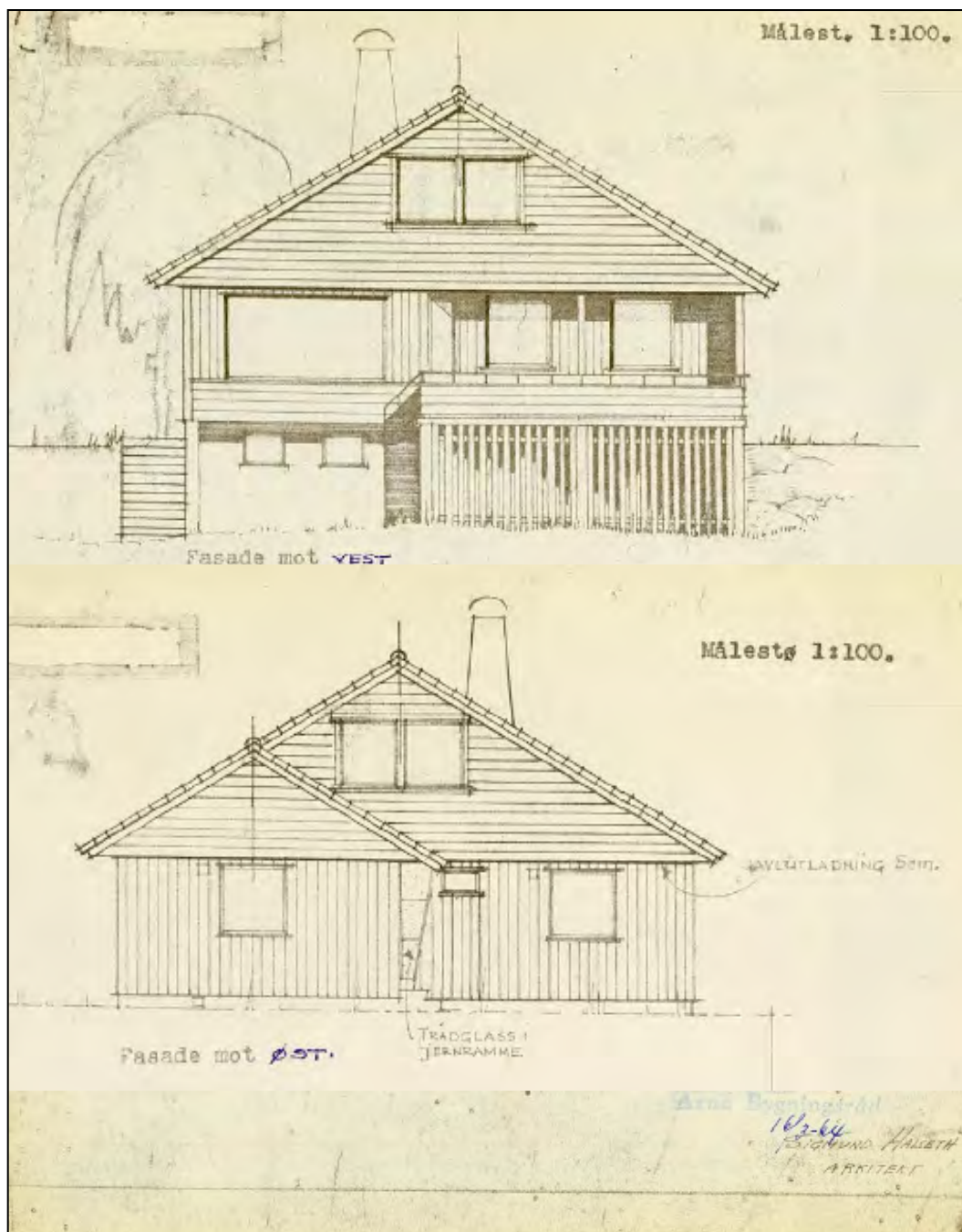
Området rundt Seimsmyrane er i dag preget av lavblokker oppført på 2000-tallet. Spesielt vest for Vossebanen ved Seim er det de senere årene blitt bygd ut med lavblokker som er vendt ned mot

Figur 67: Skråfoto over bebyggelse fra 2000-tallet. Små boligblokker like vest for Seim (Foto: Bergen kommune 2012).

Arnavågen (figur 67).

Boligbebyggelsen i planområdet er preget av stor utbredelse av typehus. Det er således ikke enkeltobjektene som stikker seg frem, men strukturen i utbyggingen som gjør boligbebyggelsen innenfor planområdet interessant. Byggefeltene er fortsatt preget av den tiden de ble bygget på, noe som gir de ulike byggeområdene en ensartethet og lesbarhet i forhold til ulike perioders arkitektoniske særpreg.

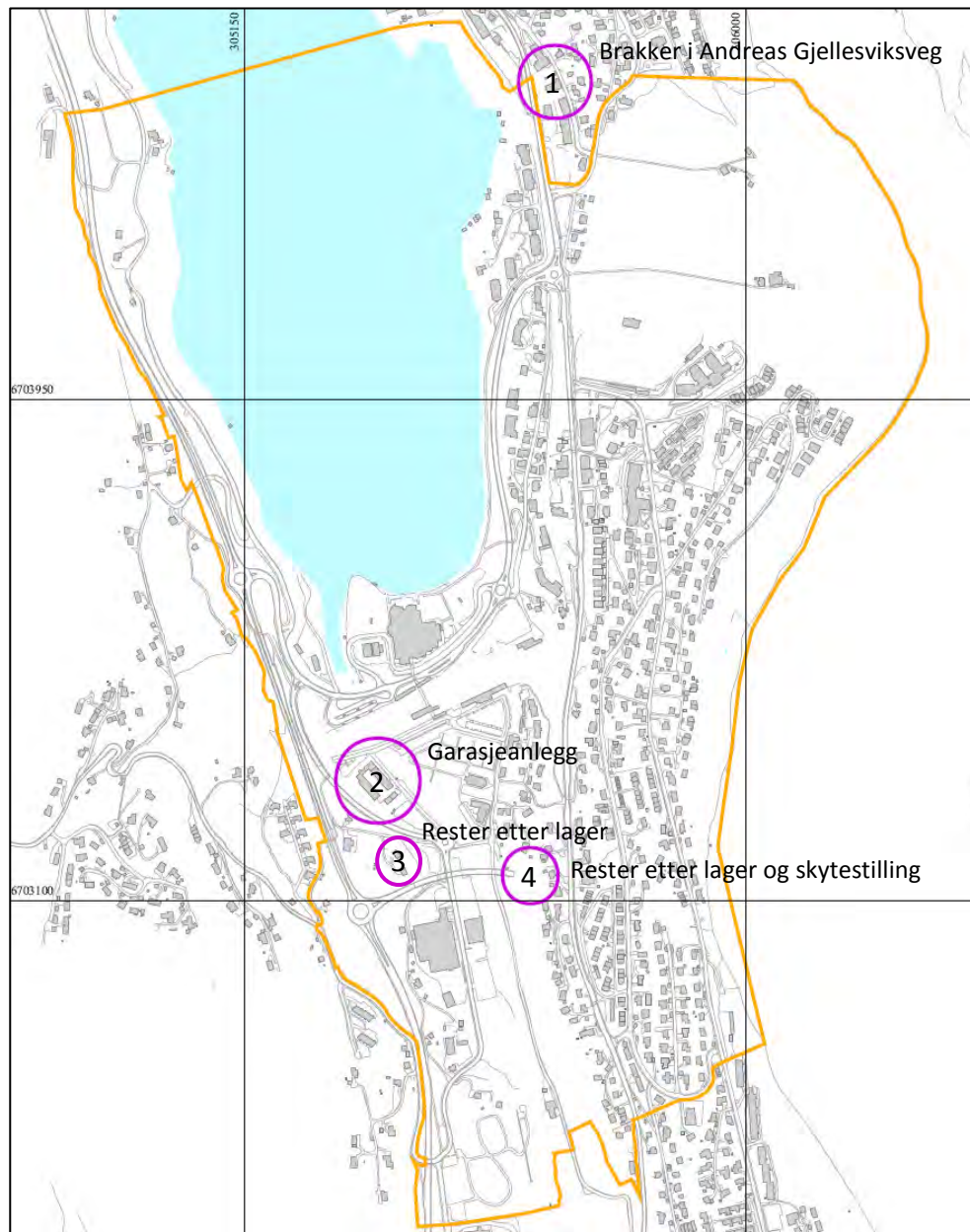
Figur 68: Eksempel på tegning av en liten, men karakteristisk enebolig fra 1960-årene. Vollavegen 3 (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

8. Krigsminner

I løpet av okkupasjonsårene (1940-1945) bygget de tyske militære myndighetene en rekke militære anlegg i Norge. Anleggene ble bygget av krigsfanger og tvangsutskrevne arbeidere hvor hver enkelt lokalitet var en del av et nøye planlagt system for befestningen av landet. I dag er en stor del av anleggene fjernet eller truet.

Kartlegging og registrering av gjenværende krigsminner er viktig for å beskytte kildetilfang, og for å sikre fremtidige generasjoner forståelse av okkupasjonshistorien.

Det var stor aktivitet i Indre Arna under den tyske okkupasjonen. De mest kjente sporene etter krigen er leiren på Espeland sør for planområdet, men det er også bevart krigsminner innenfor planområdet. På figur 69 er det avmerket fire lokaliteter, garasjeanlegg i forbindelse med Mjeldheim leir, rester etter lager, skytestilling og brakker. Enkelte av lokalitetene er tipset om av Arna sogelag.

Figur 69: Kart over planområdet som indikerer gjenværende områder med krigsminner (markert med lilla sirkel)
(Illustrasjon: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

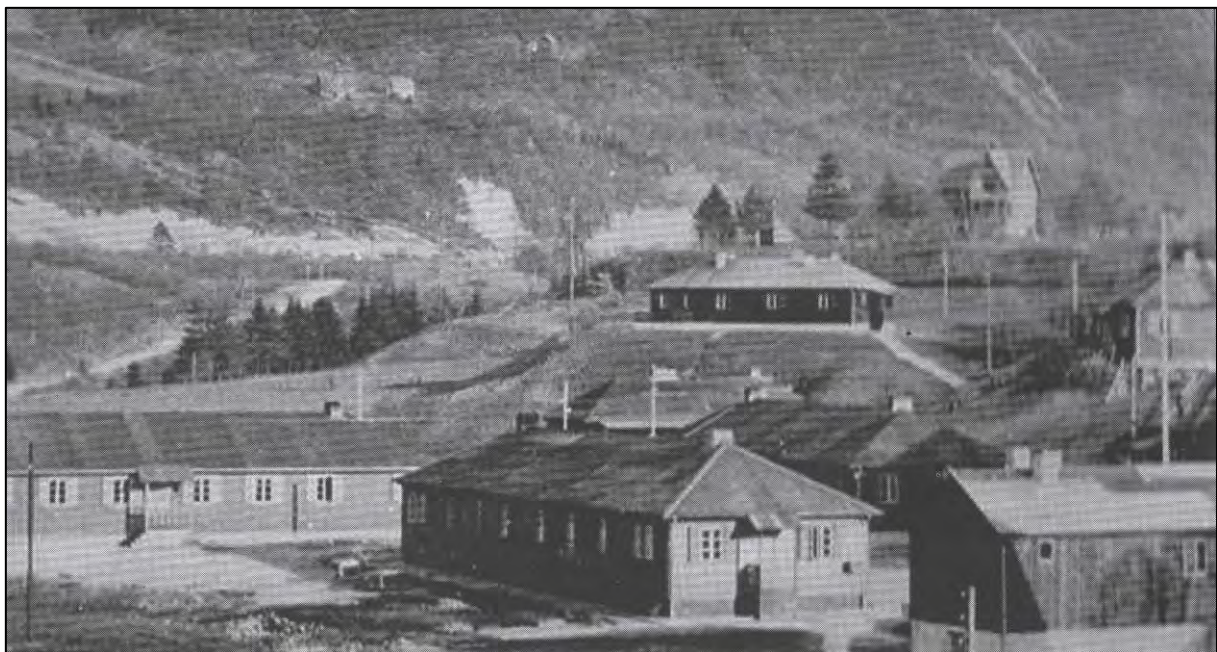
Figur 70: Historisk skråfoto fra 1965 over det tyske garasjeanlegget som tilhørte leiren på Mjeldheim, avmerket som nr.2 på figur 69 (Foto: UBB-W-F-152260, Billedsamlingen, UiB).

Figur 71: Skråfoto over dagens situasjon ved det tyske garasjeanlegget som tilhørte leiren på Mjeldheim, avmerket som nr. 2 på figur 69 (Foto: Bergen kommune, 2012).

Figur 72: Flyfoto fra mai 1941 som viser garasjeanlegget som står i dag, markert med rød sirkel. Selve Mjeldheim leir er markert med blå stiplet linje. Leiren ble fjernet kort tid etter krigen (Foto: TARA_ACIU_N_170_1004, The National Collection of Aerial Photography, Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland).

Figur 73: Tyskerne rekvirerte deler av Mjeldheim for å bygge opp en stor tysk leir. Leiren ble raskt fjernet etter krigen (Foto: Arna sogelag).

Tyskerne rekvirerte allerede i 1940 deler av Mjeldheim, og bygde opp en leir med fire mannskapsbrakker, velferdshus, kjøkkenbrakke og vaktbu med vaktarrest. I tillegg ble det bygd et garasjeanlegg lenger nord mot Arnavågen (Angell 2004:381). Selve leiren ble fjernet forholdsvis kort tid etter krigen, og kan ikke sees på flyfoto fra 1951. I dag er det bare garasjeanlegget som står igjen. Dette anlegget er vedtatt revet i forbindelse med at det skal bygges ny jernbanetunnel mellom Arna og Bergen. Området skal anvendes til riggområde og midlertidig parkering. Etterpå er området planlagt for bolig/forretning/kontor. Med dette er alle bygninger etter krigsminnet Mjeldheim leir borte (se vedlegg 2 for kulturminnedokumentasjon av Mjeldheim garasjeanlegg).

Like utenfor plangrensen i Andreas Gjellesviksveg står restene etter et stort tysk matlager (nr. 1 på figur 69). En av bygningene ble etter krigen bygd om og brukt som kommunehus, og videre sørover ligger ytterligere to bygninger som i dag fungerer som kontor for ulike virksomheter (Andreas Gjellesviksveg 14 og 16) (Vågane 2012).

Innenfor planområdet er det også enkelte rester etter skytestillinger og et depot (markert som nr. 3 og 4 på figur 69). Det er vanskelig å få en fullstendig oversikt over slike strukturer, da de ofte er gjengrodd, fragmenterte og delvis plasserte under bakken.

Figur 74: Tysk skytestilling fra okkupasjonen. Den er i dag gjengrodd, og er nesten umulig å få øye på når det er blader på trærne. Den ligger like over for tunnelmunningen til Arnanipatunnelen (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013)

Figur 75: Samme skytestilling som på figur 74. Sett nedenfra mot øst. Det går en igjengrodd trapp opp til anlegget (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

9. Enkeltobjekt og anlegg

Indre Arna kirke

Arna kirke ble reist i 1865 og fyller dermed 150 år i 2015. Den er bygd som en langkirke med vesttårn og har plass til 500 mennesker. Kirken er oppført i pusset tegl i romansk stil med kobberteckt spir og skifertak.

Kirken ble reist med økonomisk hjelp fra fabrikkeier Jebsen i Ytre Arna. Hver tredje stol var reservert for fabrikkarbeiderne fra Ytre Arna. Folk fra Ytre Arna brukte både sjøveien og landveien til kirken.

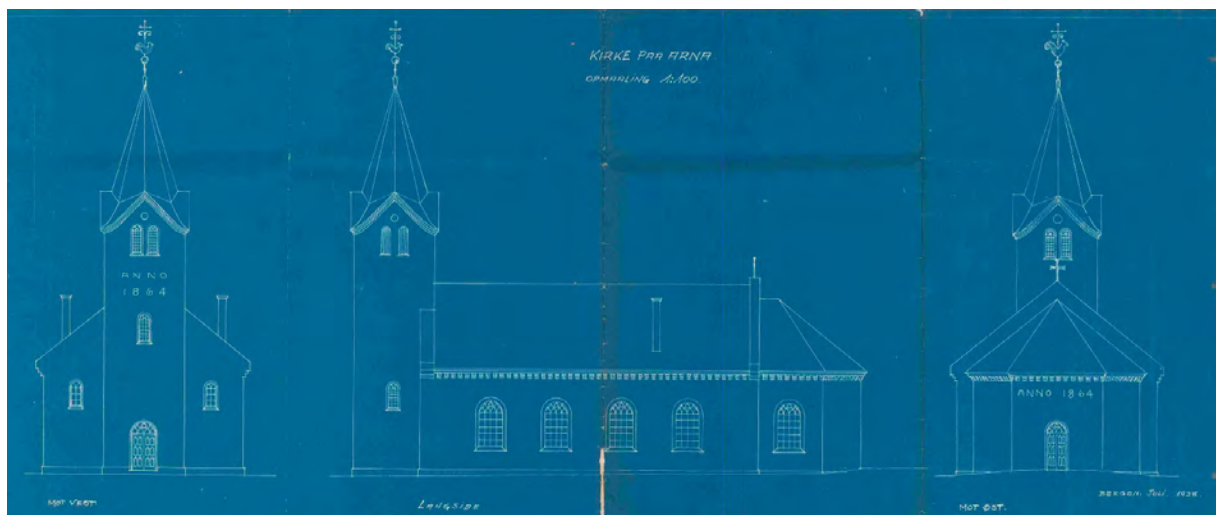
I Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden er kirka registrert som «listeført kirke» med id:83791. Dette betyr blant annet at endringer som gjelder kirkens omgivelser – planarbeid eller tiltak innenfor 60-metersonen skal behandles av fylkeskommunen.

Figur 76: Arna kirke, reist i 1865. Nylig pusset opp og fyller 150 år i 2015 (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013)

Figur 77: Vesttårnet til Arna kirke (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013)

Figur 78: Oppmåling av Arna kirke fra 1928 (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune)

Borgstova

Borgstova fungerte som kombinert lærerbosted/prestestue i forbindelse med skolehuset som ble oppført i 1866. Selve skolehuset ble revet i 1905. I dag er det bare Borgstova som står igjen, og er siste bevarte element i det første skoleanlegget som kommunen bygde i Indre Arna (Boge 2003:35).

Bygningen har høy antikvarisk verdi.

Figur 79: Borgstova like øst for Arna kirke (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 80: Borgstova like ved Arna kirke (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Indre Arna skule

Det tredje skolehuset er oppført i Indre Arna ble plassert på Hamrane på gården Indre Arna i 1936. Bygget fikk en monumental plassering som markerte læreinstitusjonens viktige posisjon i samfunnet. Skolen ble bygget på et tidspunkt da det ikke ble oppført mange skoler innenfor det området som i dag utgjør Bergen kommune. Bygget er tegnet av arkitekt O. Schumann Olsen, og har et klassisistisk uttrykk med slette fasader som indikerer funksjonalistiske impulser.

Et påbygg mot sørøst var ferdig til skoleåret 1965/66. I 1971 ble en utvidelsen av lærerrommet ferdig (Boge 2003:36). Skolen ble nedlagt i 2011. I dag rommer skolebygget blant annet en barnehage.

I kraft av sin beliggenhet og sin utforming med gode arkitektoniske kvaliteter har skolen vært et signalbygg i Indre Arna. Ved fremtidige tiltak i området rundt skolen bør det tas hensyn til at frie siktlinjer til skolen blir ivaretatt.

Figur 81: Flyfoto av Indre Arna skule. I dag fungerer deler av bygget som barnehage (Foto: Bergen kommune, 2012).

Figur 82: Foto av Indre Arna skule. Skolen ruver i forhold til boligbebyggelsen i området rundt. I dag fungerer deler av bygget som barnehage (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune 2013).

Figur 83: Tegning av vestfasaden av Indre Arna skule i forbindelse med utvidelser i 1960-årene (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

Ådnatun museum

Ådnatun er et gårdsmuseum grunnlagt i 1933. Fra 2011 har Museumssenteret i Hordaland og Kulturverntenesta i Nordhordland driftet museet.

På tunet står det syv gamle bygninger fra Arna, med diverse gamle gjenstander. Flere av bygningene er flyttet til tunet fra andre steder i Arna. Museet har egne magasiner som disponeres av Arna sogelag. Samlingene rommer blant annet gamle foto og kart fra Arna.

Figur 84: Flyfoto over Ådnatun museum med bygninger fra ulike steder, for eksempel en leirstove fra Seim som er markert med gul stippet linje på foto (Flyfoto: Bergen kommune 2012).

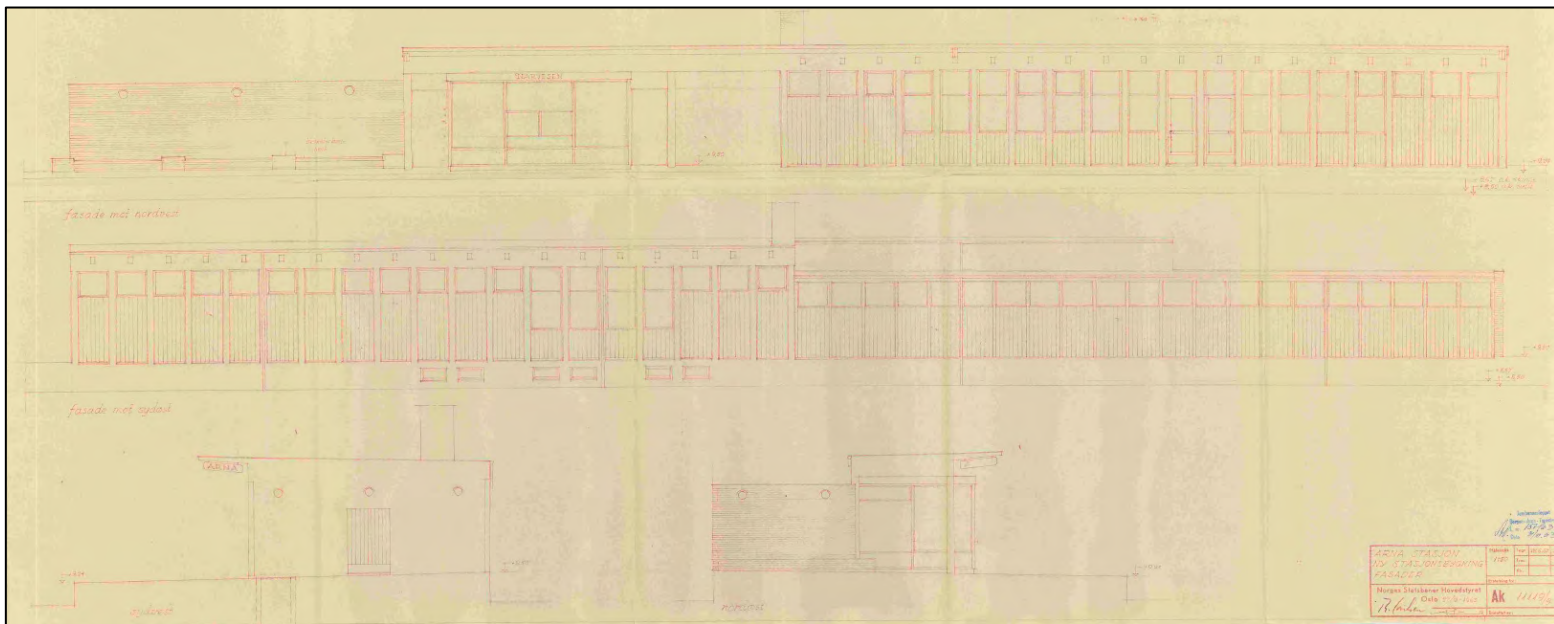
Arna jernbanestasjon – stasjonsbygningen

Stasjonen ble åpnet i 1964 da Ulrikkstunnelen med tilhørende linjeomlegging var ferdig. Stasjonsbygningen har i stor grad bevart sitt originale uttrykk og er oppført i en modernistisk byggestil.

Stasjonsbygningen har høy antikvarisk verdi som tidstypisk teknisk kulturminne.

Figur 85: Arna jernbanestasjon (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 86: Opprinnelige tegninger av Arna jernbanestasjon (Illustrasjon: braArkiv, Bergen kommune).

Steinkonstruksjoner i landskapet

Steinkonstruksjoner er viktige kulturminner i kulturlandskapet. Det er ikke gjort en fullstendig registrering av slike kulturminner i denne rapporten da dette er et svært omfattende arbeid. Slike steinkonstruksjoner må en være oppmerksom på, og registrere på et lavere plannivå.

De mest fremtredende steinkonstruksjonene er steingardene (figur 87). I planområdet er det i området ved Seimsmyrane som merker seg ut med steingarder som følger eiendomsgrensene i øst-vestlig retning, og nord-sørgående retning som skiller mellom innmark og beiteområdene i øst.

Videre er det steinkonstruksjoner i forbindelse med bakkemurer (figur 88), dreneringer/bekkeløp og ruiner. Ruiner kan være rester etter grunnmurer (figur 90), samt spor etter kvernhus i bekker og elver. Det er også rester etter blant annet en smie i Storelva (figur 89).

Steinkonstruksjonene er tydelige fortellende objekter i kulturlandskapet som det bør tas hensyn til og i størst mulig grad søke å bevare i den videre planleggingen.

Figur 87: Eksempel på steingard øst for tunet på bnr. 6. på Seim danner skille mellom innmark og beitemark (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 88: Eksempel på steingard/bakkemur over for Lakslia like under Vossebane-traseen (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 89: Eksempel på ruin. Trolig murer etter smie som skal ha stått ved Storelva (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

Figur 90: Eksempel på ruin. Murer etter bygning som står like overfor broen over Storelva, sør for kirken. Bygningen samsvarer trolig med bygg avmerket på skiftekart over Indre Arna. Bygget skal også ha vært brukt som lager av tyskerne under okkupasjonen (Foto: Byantikvaren, Bergen kommune, 2013).

10. Litteratur

Andersen, Randi 1999: Arna bygdebok, band 1, Frå dei eldste tider til 1840. Alma mater forlag AS.

Angell, Svein Ivar 2004: Arna bygdebok, band 2, Bygd nær byen 1840-1972. Vigmostad & Bjørke AS.

Bergen kommune, Byantikvaren 2000: Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Indre Arna P. 9940000.

Bergen kommune, Byantikvaren 2006: Kulturminneutredning for Gamle Vossebanen.

Bergen kommune, Byantikvaren 2013: Kulturminnegrunnlag for Seimsmyrane, planid. 63020000. Delrapport i forbindelse med utarbeidelse av kulturminnegrunnlag for områderegeringsplan, Indre Arna planid. 63130000.

Boge, Mjeldheim, Garnes Johnsen og Stranden 2003: Skulen i Arna. Ei historisk reise. Arna Sogelag 2003.

Færøvik, Arne og Britt Torvund og Ole Johan Hauge 1986: Arna, frå bygd til bygdeby. Indre Arna frå gammal tid til i dag i tekst og bilete.

Gjerdåker, Johannes 1997: Postvegane i Hordaland – vegbygging og bruk av vegane med kart og turframlegg. Statens vegvesen i Hordaland og Fylkeskonservatoren i Hordaland.

Hordaland fylkeskommune, kulturhistoriske registreringar i samband med reguleringsplan for Åsheim g/bnr. 285/1, 2,4 8-38 og g/bnr. 286/541, Bergen kommune. Rapport 36, 2009.

Rygh, Oluf 1885: Norske oldsaker.

Vågane, Erlend 2012: Dei tyske anlegga i Arna – ei ukjent historie? I: Mål og Miljø, kultur- og lokalhistorisk årsskrift frå Arna mållag og Arna sogelag, 37. årgang, 2012.

Internettressurser:

Arkeoland, digitalt ressursbibliotek for nordisk arkeologi: <http://www.arkeoland.uib.no/>

Bergen Museum – Arkeologisk tilvekst (Funn av pilspiss på Seim – B10875):
<http://www.dokpro.uio.no/perl/arkeologi/visetekst.cgi?DATABASE=B&KRYSS6738%40=on>

Norske Gardsbruk, Hordaland fylke II, Mid- og Nordhordland I. Forlaget Norske gardsbruk, P.M. Bye & Co. AS: <http://www.nb.no/nbsok/nb/4c0d1c4f92952af4c0e370f5608df6ef?index=2#7>

Norsk Jernbaneklubb, forum for jernbanekultur: <http://www.njk.no/gamle-vossebanen-tog-i-vesterled>

Rygh, Oluf, Norske Gaardsnavne: <http://www.arkeoland.uib.no/>

Åpen arkeologi:
<http://intermedia.dedicated.adaptavist.com/display/arkeologi/Kvinnedrakt+i+folkevandringstid>

11. Vedlegg

Kart 1: Arkeologiske lokaliteter

Kart 2: Historiske ferdselsårer

Kart 3: Bygg og bebyggelsesstruktur

Vedlegg 1: Kulturminnedokumentasjon av Mjeldheim garasjeanlegg, Byantikvaren 2007.

Vedlegg 2: Kulturminnegrunnlag for Seimsmyrane, Byantikvaren 2013.

Kulturminnegrunnlag

Områdereguleringsplan

Indre Arna

Planid. 63130000

Kart 1
Kjente arkeologiske
lokaliteter i planområdet

BERGEN KOMMUNE

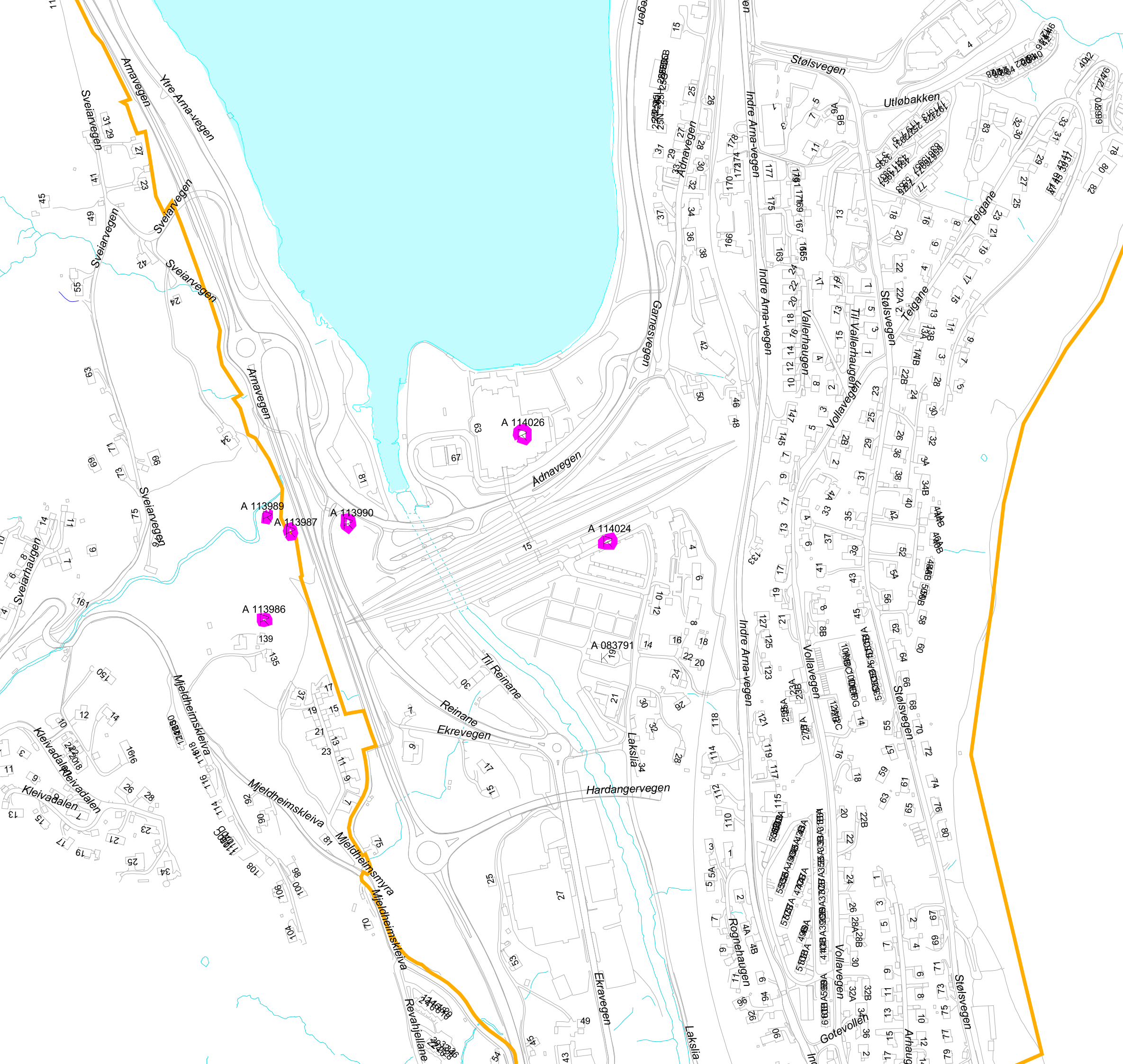
Byrådsavdeling for klima, miljø og byutvikling

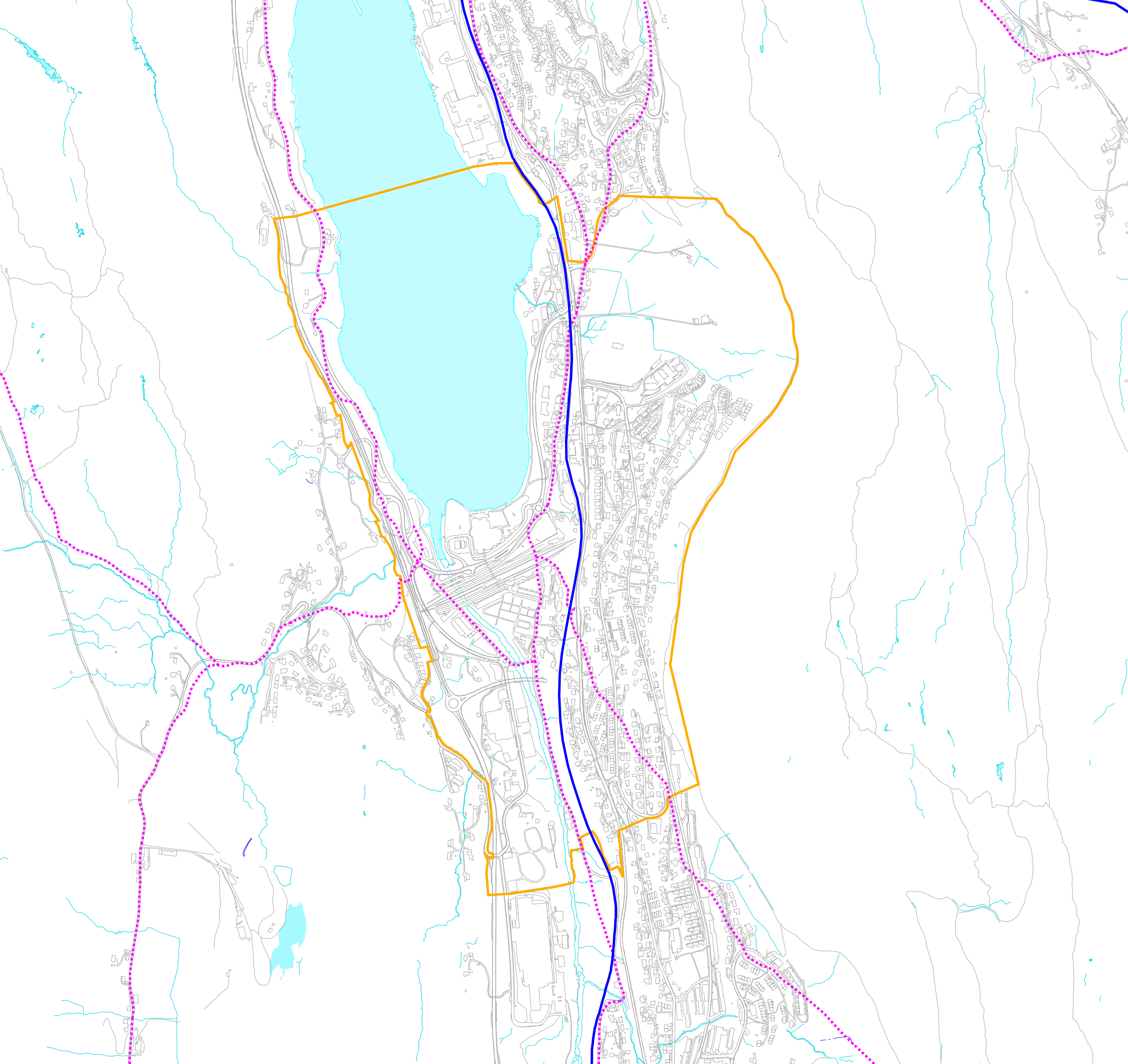
BYANTIKVAREN

- Plangrense
- Kjente arkeologiske lokaliteter

1:4000

Kulturminnegrunnlag

Områdereguleringsplan

Indre Arna

Planid. 63130000

Kart 2
Historiske ferdselsårer
og
Vossebanetraséen

BERGEN KOMMUNE

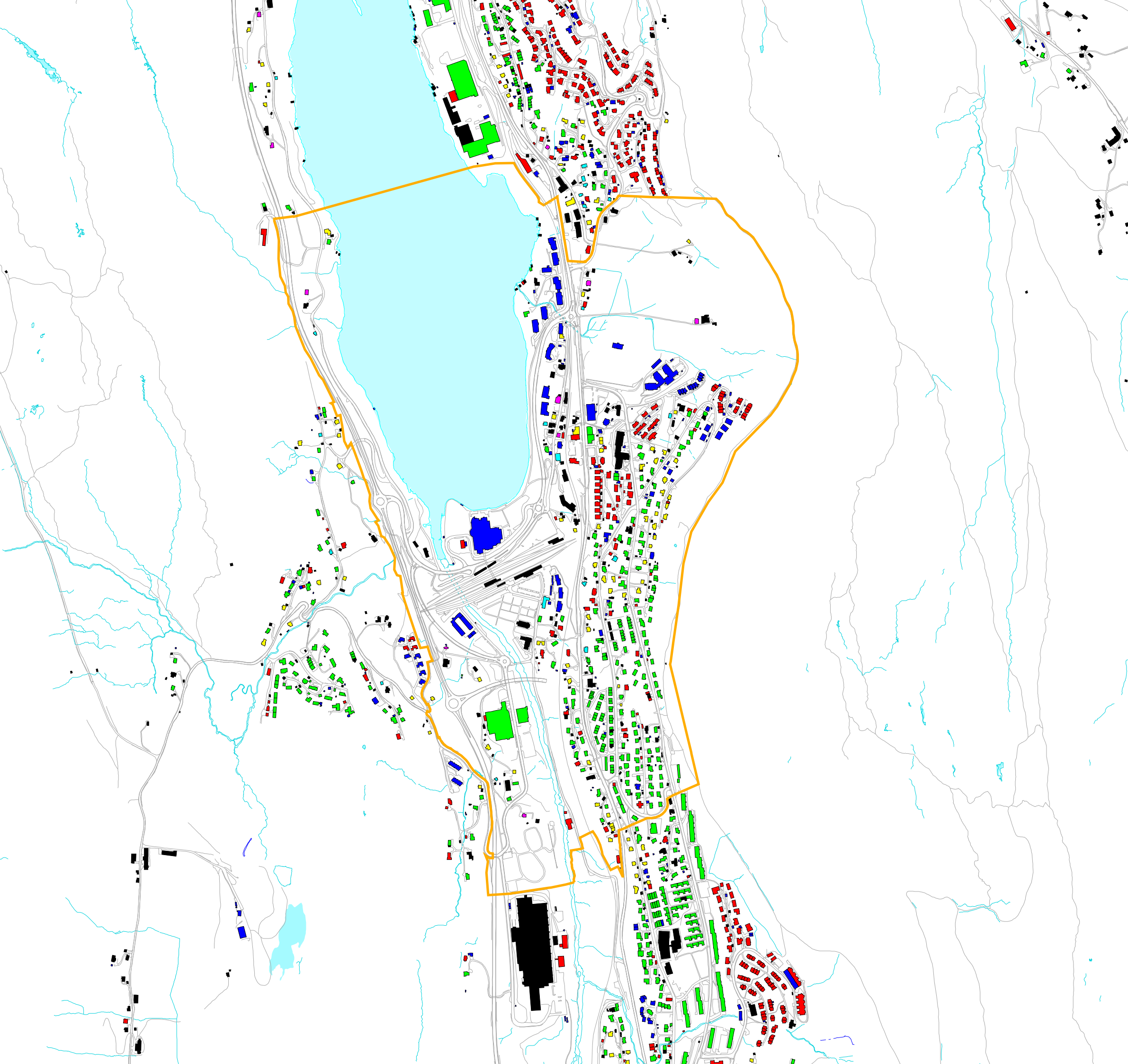
Byrådsavdeling for klima, miljø og byutvikling

BYANTIKVAREN

- Plangrense
- Historiske ferdselsårer
- Vossebanetraséen

1:10000

Kulturminnegrnslag

Områdereguleringsplan

Indre Arna

Planid. 63130000

Kart 3
Bygg og bebyggelsesstruktur

BERGEN KOMMUNE

Byrådsavdeling for klima, miljø og byutvikling

BYANTIKVAREN

Plangrense

Mangler statusår
1901 - 1919
1920 - 1939
1940 - 1959
1960 - 1979
1980 - 1999
2000 - 2013

1:10000

BERGEN KOMMUNE
BYUTVIKLING

Kulturminnedokumentasjon av Mjeldheim garasjeanlegg

Dobbeltspor Bergen-Arna

**Byantikvaren i Bergen
Sommeren 2007**

Forord

Det foreliggende kulturminnedokumentasjonen er bestilt av Jernbaneverket. Formålet er å dokumentere det tyskbygde garasjeanlegget ved Arnastasjon.

Kulturminnedokumentasjonene utarbeides oftest på reguleringsplannivå som en del av planarbeidet. Formålet er å dokumentere kulturminner som eksisterer innenfor planområdet eller kulturminner som vil bli påvirket av planen.

Kulturminnedokumentasjonen benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid.

Det er ikke utarbeidet en fastsatt mal for hvordan kulturminnedokumentasjonen skal være. Dette må vurderes utfra planens omfang og kulturminnenes karakter.

Denne dokumentasjonen er utarbeidet i forbindelse med at Jernbaneverket planlegger et dobbeltspor fra Bergen til Arna. På Arna siden er garasjeanlegget forutsatt revet i denne planleggingen.

Garasjeanlegget var bygget i tilknytning til Mjeldheim leir og er eneste synlige rest etter denne viktige leiren.

Tyske leirer og brakker er bevart både i bergensområdet og på landsbasis. Disse har ofte inngått i senere militære kontekster. Der hvor man ikke har funnet en ny bruk for disse er de raskt forsvunnet. Et godt eksempel på dette er Mjeldheim leir som var borte få år etter krigen mens garasjeanlegget som lå ca 300 m fra leiren har overlevd pga fornyet bruk. I forhold til tyske garasjeanlegg vet vi i dag veldig lite hvor stor sjeldenhetsverdi disse har.

Kulturminnedokumentasjonen for garasjeanlegget ved Arna stasjon er utarbeidet av Jonatan Krzywinski. Prosjektleder har vært Marianne Knutsen.

BYRÅDSAVDELING FOR BYUTVIKLING

Mai 2007

Siri Myrvoll

Byantikvar

Innholdsfortegnelse

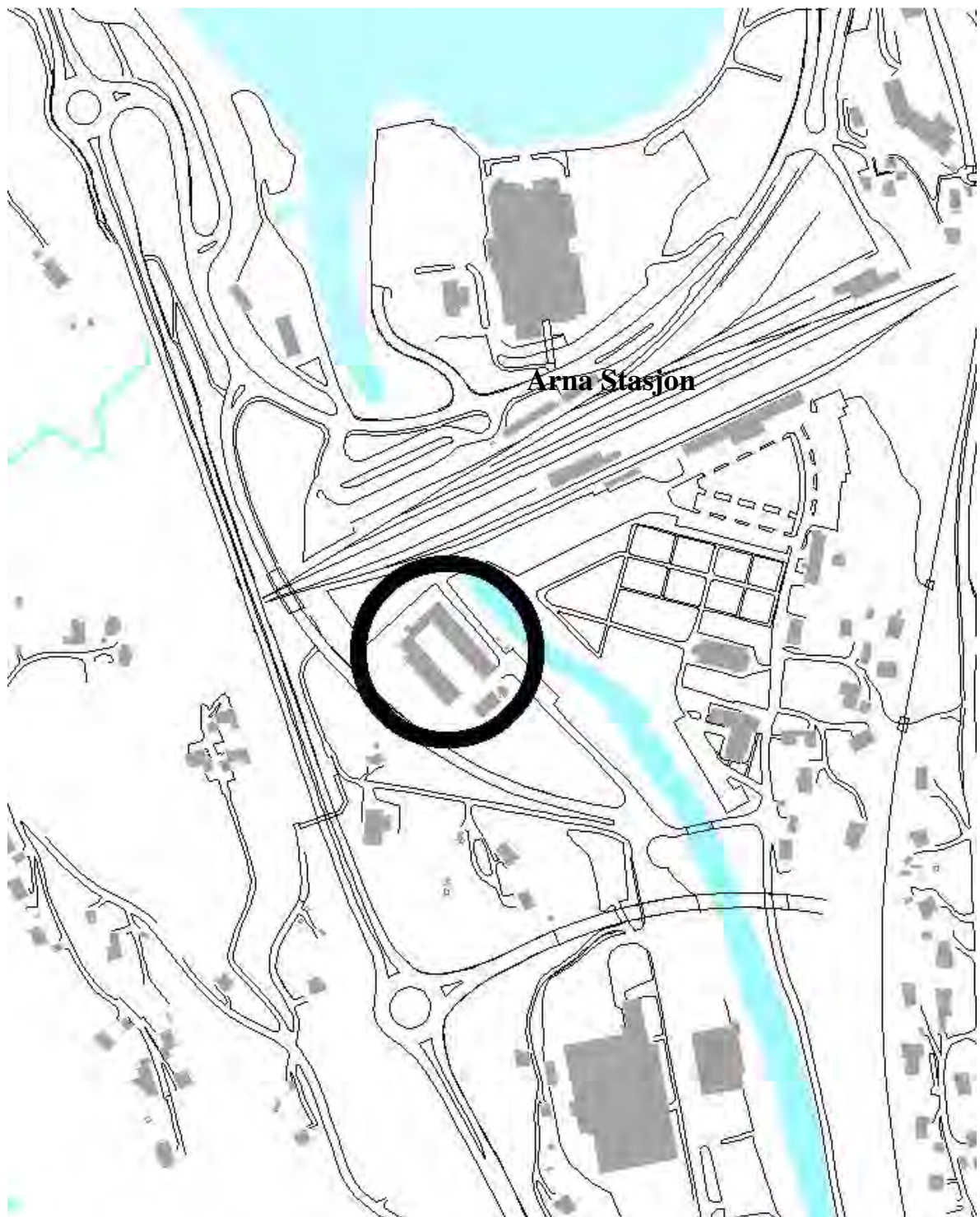
Forord.....	2
Innledning	4
Oversiktskart	5
Historikk:	5
Historikk:	6
Oversiktsbilder	7
Historiske Foto	8

Innledning

Dokumentasjon, beskrivelser og vurderinger er foretatt på grunnlag av kildesøk hos Byarkivet, og Byggesaksarkivet. Det var lite materiale på Byggesaksarkivet. Historiske foto er funnet i bygdeboken for Arna. Befaringer og visuell observasjon har vært viktig del av dokumentasjonen.

Krigsminnet lokaliseres på/ved adressen Reinane 30, rett sørvest for parkeringsplassen til Arna jernbanestasjon. Det er bare foretatt utvendig dokumentasjon.

Oversiktskart

Historikk:

Garasjeanlegget ble trolig bygd i tilknytning til den tyske hovedforlegningen i Arna, Mjeldheim leir. Iflg. norsk etterretning omfattet selve leiren seks brakker til forskjellige formål, med boligkapasitet ca. 300 mann. Iflg. lokalkjente lå leiren i området der bilfirmaet Algaard AS nå har sitt verksted for tyngre kjøretøy. Det finnes ingen kjente/synlige spor etter selve leiren.

Garasjeanlegget ble bygd ca. 270 meter nord for leiren. Det ble i samme område etablert flere ammunisjonslagre.

Garasje anlegget benyttes i dag til forskjellige industri og forretningsformål.

Garasjeanlegget består av to parallelle garasjer, med innbyrdes avstand ca. 15 meter. Den østligste av garasjene er relativt lite ombygd eksternt, og har fortsatt enkelte av de opprinnelige dørene på plass. Den vestligste garasjen er kraftig ombygd eksternt. Begge garasjene er ca. 50 meter lange og ca. 12 meter brede.

Rett sør for garasjene finnes en brakkebygning, trolig med formål som bolig for sjåførene. Selve brakken er relativt lite ombygd eksternt, men er påbygd et anneks.

Krigsminnet omfatter minst 3 objekter, innenfor et område på ca. 75 x 40 meter.

Garasje anlegget rett etter krigen. Kilde: Arna Bygdebok II s.448

Oversiktsbilder

Garasjen med jernbanen og kirken rundt sett fra nord. Selve Mjeldheim leir lå der Algård bilfirma er i dag (bakerst i bilde). Foto: Skråfoto Bergen Kommune

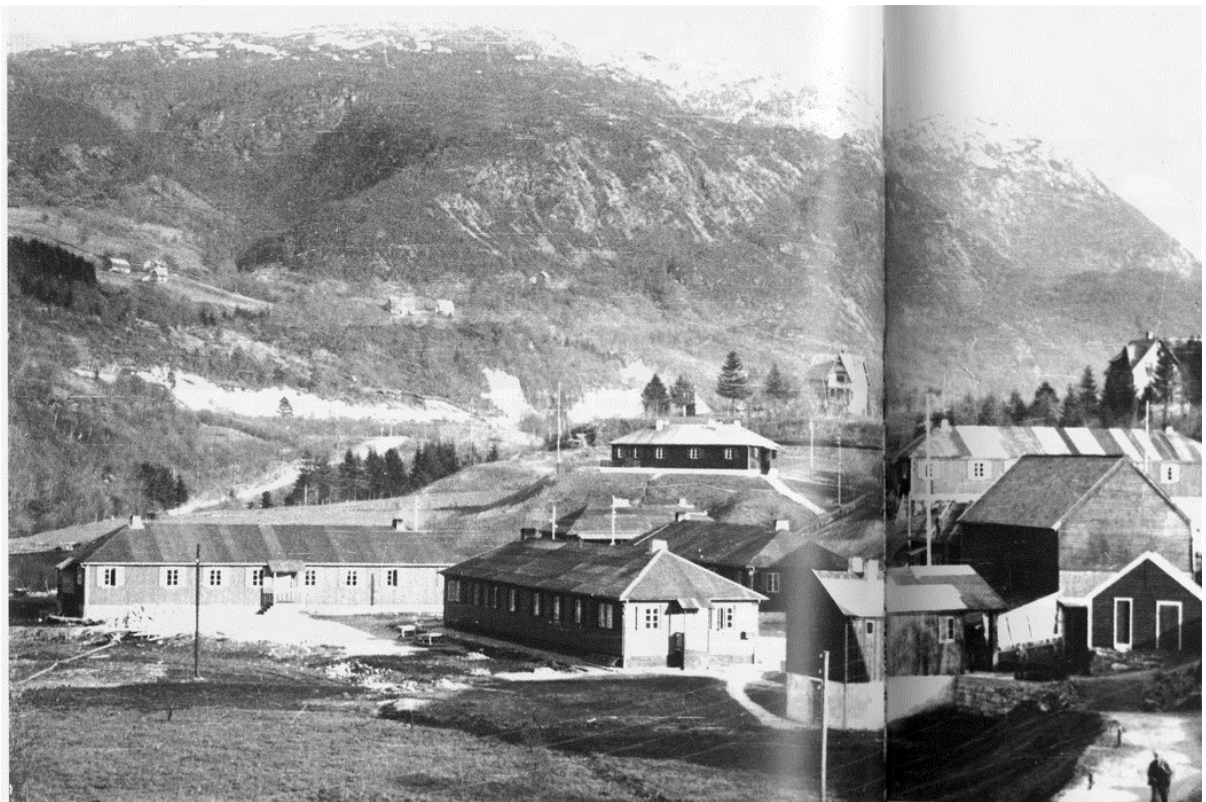

Nærfoto av garasjeanlegget fra sør. Garasjene er de to parallelle bygningene. Den nærmeste brakken var boligbrakke for sjåførene. Foto: Skråfoto Bergen Kommune

Garasjeanlegget sett fra nord. Foto: skråfoto Bergen Kommune

Historiske Foto

Mjeldheimleir under krigen

Fotodokumentasjon

Garasjeanlegg Arna_brakke_0002.JPG

Garasjeanlegg Arna_oversikt_0010.JPG

Garasjeanlegg Arna_oversikt_0015.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0023.JPG

Garasjeanlegg Arna_oversikt_0017.JPG

Garasjeanlegg Arna_oversikt_0018.JPG

Garasjeanlegg Arna_oversikt_0019.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0024.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0025.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0026.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0027.JPG

Garasje Arna_etterkrigsbygg_0028.JPG

Garasje Arna_østlige_0029.JPG

Garasje Arna_østlige_0030.JPG

Garasje Arna_østlige_0031.JPG

Garasje Arna_østlige_0032.JPG

Garasje Arna_østlige_0033.JPG

Garasje Arna_østlige_0034.JPG

Garasje Arna_østlige_0037.JPG

Garasje Arna_østlige_0038.JPG

Garasje Arna_østlige_0040.JPG

Garasjeanlegg Arna_brakke_0003.JPG

Garasjeanlegg Arna_brakke_0006.JPG

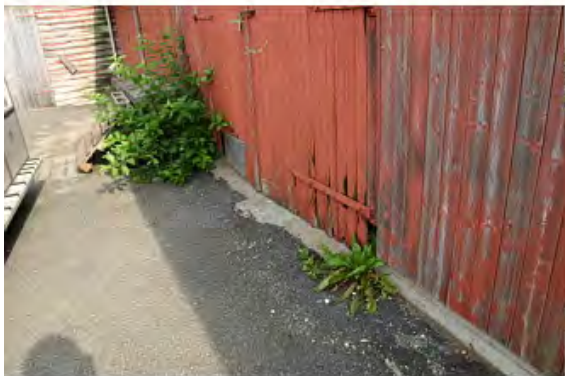
garasjeanlegg Arna_oversikt_0020.JPG

garasjeanlegg Arna_oversikt_0021.JPG

Garasje Arna_vestlige_0047.JPG

Garasje Arna_østlige_0041.JPG

Garasje Arna_østlige_0043.JPG

Garasje Arna_østlige_0044.JPG

Garasjeanlegg Arna_brakke_0008.JPG

garasjeanlegg Arna_oversikt_0022.JPG

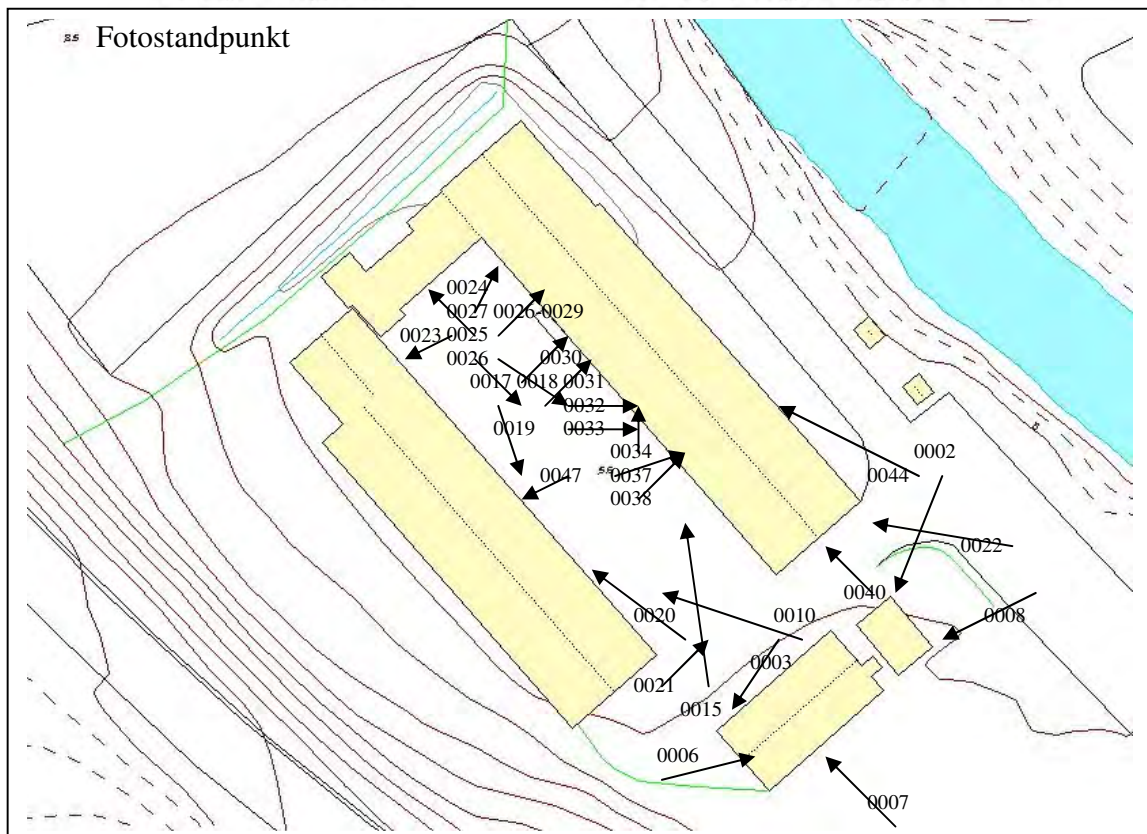
Garasjeanlegg Arna_brakke_0007.JPG

Garasje Arna_vei.JPG

Garasjeanlegg Arna_mjeldheim.JPG

Kulturminnegrunnlag

Seimsmyrane, planid. 63020000.

Delrapport i forbindelse med utarbeidelse av kulturminnegrunnlag
for områderegeringsplan, Indre Arna planid. 63130000.

Byantikvaren 2013

Forsideillustrasjoner:

- 1: Oversiktsbilde av Seimsmyrane mot brukene Ekra og Teigen (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).
2: Våningshus på bnr. 8 (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).
3: Flyfoto over Seimsmyrane mot øst (foto: Bergen kommune).

Forord

Kulturminnegrunnlag for Seimsmyrane, planid. 63020000. **Delrapport** i
forbindelse med utarbeidelse av kulturminnegrunnlag for
områderegeringsplan, Indre Arna planid. 63130000.

Det foreliggende kulturminnegrunnlaget er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om det historiske kulturlandskapet i Bergen kommune. For de fleste offentlige planer og konsekvensutredninger innen Bergen kommunes grenser skal det foreligge et tilsvarende kulturminnegrunnlag med lik disposisjon og innholdsrekkefølge.

Kulturminnegrunnlagene, utarbeidet hos Byantikvaren, benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid, og skal ligge som vedlegg til planene frem til politisk behandling. Byantikvaren benytter kulturminnegrunnlagene som basis for kulturminneplanlegging og saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminnegrunnlagene ser generelt på hovedstrukturene i et område, og i mindre grad på enkeltobjekt. Grovt sett vil kulturminnegrunnlaget presentere automatisk fredete kulturminner, ferdelsårer, gårdshistorie og gårdsstrukturer. Delrapporten for Seimsmyrane er utarbeidet av Byantikvaren ved Torbjørn Melle og Heming Hagen, kulturminnegrunnlaget for områderegeringsplanen for Indre Arna vil foreligge ved utgangen av inneværende år.

Byantikvaren
Oktober 2013

Johanne Gillow
byantikvar

Innhold

1. Sammendrag og føringer.....	5
2. Bakgrunn for undersøkelsen	6
3. Kulturminner og kulturmiljø – grunnlaget for dokumentasjonen	9
3.1. Formelt vern	9
4. Metode	10
5. Fredete arkeologiske funn i planområdet	10
6. Ferdelsårer	11
7. Bygg og bebyggelsesstruktur	12
8. Enkeltojekt og anlegg	26
9. Litteratur	29
10. Vedlegg	29

1. Sammendrag og føringer

Indre Arna har siden midten av 1900-tallet blitt transformert fra en jordbruksbygd til å være et attraktivt boligområde utenfor Bergen sentrum. Mange fysiske historiske vitnesbyrd om livet i Indre Arna er fjernet. Planområdet utgjør et av få områder i sentrale deler av Indre Arna som ikke er utbygd i nyere tid. *Gårdstunene i planområdet er kulturmiljøer som sammen med kulturlandskapet de ligger i danner en helhet som visualiserer den jordbruksbygden som Indre Arna har vært.* Ved en fremtidig utvikling av planområdet, er det en rekke kulturhistoriske verdier som må fremheves og ivaretas i planleggingen:

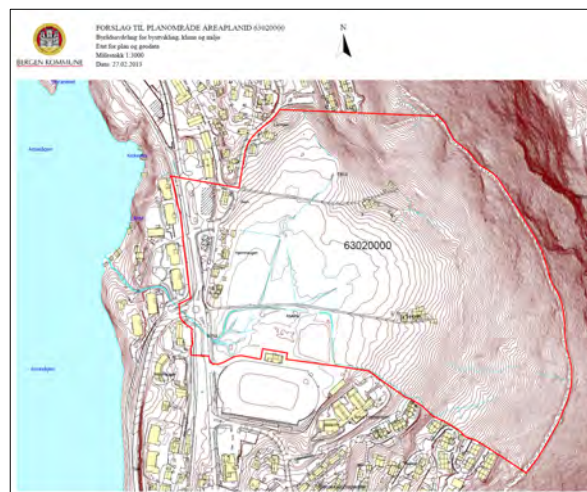
- **Gårdsstrukturen** i planområdet inneholder elementer både fra før og etter utskiftningen på slutten av 1800-tallet. Tunene er viktige kulturhistoriske faktorer for å forstå de omfattende endringene i gårdsstrukturen som foregikk ved overgangen til 1900. Tunene med bebyggelse, strukturer knyttet til gårdsdriften og tilkomstveier bør bevares.
- **Steinkonstruksjoner** som steinsatte og oppbygde stier, kjerreveier, steingarder og steinsatte bekker/veiter utgjør sentrale synlige kulturhistoriske objekt i landskapet. Slike konstruksjoner er viktige historiefortellende kulturminner og miljøskapende faktorer, og må i størst mulig grad bevares.
- **Vossebanen** er et unikt og autentisk kulturminne. Det formidler en historie knyttet til samferdsel, ressursutnyttelse og næringsutvikling, bosetningsmønster og samfunnsutvikling. Vossebanetraseen er markert i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer rundt den historiske jernbanetraseen.
- **Postveien/ferdselsårer** utgjør viktige historiske kvaliteter fra ulike perioder i utviklingen av ferdsel og kommunikasjon. Dette er viktige kulturminner som skal tas hensyn til i den videre utviklingen av området. Postveitraseen er markert i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer rundt det historiske veifaret.

5

2. Bakgrunn for undersøkelsen

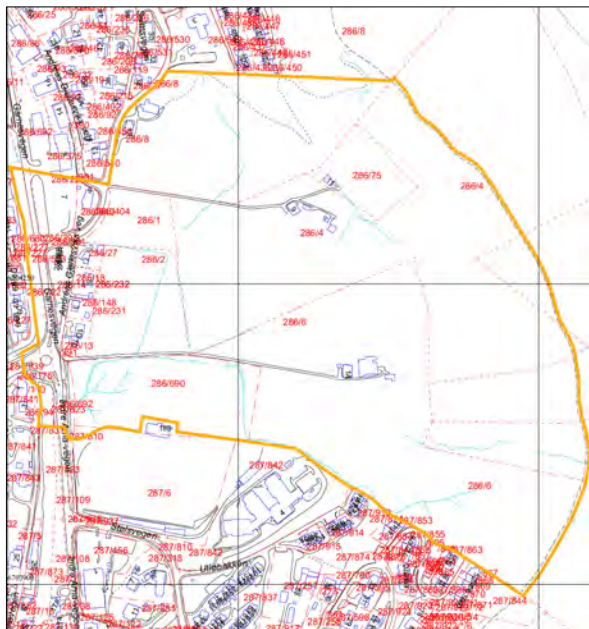
I forbindelse med at Etat for plan og geodata forbereder oppstart av områderegeringsplan for Indre Arna (planid. 63130000), skal Byantikvaren utarbeide kulturminnegrunnlag for området.

Planområdet for ny ungdomsskole i Arna på Seimsmyrane (planid. 63020000) inngår i planområdet for områderegeringen. Da dette området har høyere prioritet, er denne delrapporten utarbeidet for å avklare kulturminneinteressene på Seimsmyrane (se figur 1 for avgrensning av planen).

Figur 1: Avgrensning av planområdet (illustrasjon: Bergen kommune, Etat for plan og geodata 2013)

6

Figur 2: Kart over planområdet (illustrasjon: Bergen kommune).

7

Figur 3: Flyfoto over planområdet mot øst (foto: Bergen kommune 2012).

8

3. Kulturminner og kulturmiljø – grunnlaget for dokumentasjonen

Innenfor kulturminnefeltet skilles det mellom kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Et kulturminne er spor etter menneskelig aktivitet, ofte referert til som enkeltobjekt (eller grupper av enkeltobjekt). Kulturminner inngår ofte i en kulturhistorisk sammenheng. Denne sammenhengen kalles for kulturmiljøer og kan bestå av flere objekter, grupper av objekter og andre kulturhistoriske elementer. Den videre sammenhengen der en også ser den naturgitte forutsetningen sammen med kulturmiljøet er kulturlandskapet. Landskapet kan være lite eller mye omformet (rurale og urbane kontekster), men danner uansett rammen for kulturminnene og kulturmiljøet.

3.1. Formelt vern

I dagligtale blir ofte begrepene «fredet», «vernet», «verneverdig» kulturminne brukt upresist. Det er derfor nødvendig med en kort presisering hva de enkelte begrepene betyr.

«Verneverdig» er en fellesbetegnelse for alt som har bevaringsverdi, mens «vernet» er fellesbetegnelse for alt som har et formelt vern knyttet til lovbestemmelser. Det være seg vern etter Kulturminneloven eller Plan og bygningsloven.

Når vi snakker om «fredet» er objektet vernet etter kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9.juni 1978). Kulturminneloven gir en klar definisjon av hva som er fredet. Den skiller mellom to hovedgrupper fredninger; Automatisk fredede kulturminner og vedtaksfredede kulturminner. Automatisk fredede kulturminner er fredet uansett om de er påviste eller om de er uoppdaget i jorden. Hva som er automatisk fredet er listet opp i Kulturminneloven § 4. Forenklet kan man si at alle spor etter menneskelig aktivitet fra før 1537 og stående bygninger før 1649, er automatisk fredet.

Vedtaksfredet er bygninger eller anlegg fra nyere tid dvs. etter 1537 og 1649, som er fredet etter vedtak av Riksantikvaren. Kulturminneloven forvaltes av miljøverndepartementet med delegering til Riksantikvaren og fylkeskommunene.

I Bergen kommune er Byantikvaren fagetat for kulturminnevern. Kommunene er tillagt forvaltning av plan- og bygningsloven. Byantikvaren jobber derfor med vern gjennom plan- og bygningsloven. I plan- og bygningsloven er det mulig å verne bygninger og kulturmiljø gjennom forskjellige verktøy. På kommuneplannivå kan det gis føringer og lages hensynsoner i forhold til kulturminner. I reguleringsplaner har man flere virkemidler som er juridisk bindende. Byantikvaren har fagansvar for kommunens forvaltning av bygg og anlegg som er verneverdige, men som ikke er fredet.

Bergen kommunes areal ligger under tre ulike forvaltningsnivå innenfor kulturminnevernet. Riksantikvaren, Fylkeskommunen ved seksjon for kulturminne og museum, og Bergen

9

6. Ferdseksårer

Historiske veifar

De eldste postveiene ble etablert i 1647, og den Christianske postveien fra Bergen til Oslo gikk om Borgaskaret og Tunes. Veien passerte gjennom planområdet ved dagens Andreas Gjellesviks veg til fellestunet for Seim gård (som i dag er fjernet). På skiftekartet for Seim er veien avmerket gjennom tunet, men denne veien eksisterer ikke lenger i dag (se figur 6). Videre gikk postveitraseen langs dagens Seimsvegen forbi våningshuset på bnr. 8. og videre over Åsheim, og til Tunes.

I 1750-årene ble flere postveier modernisert. Det var trolig i forbindelse med dette at postveien ble lagt om fra å gå over Åsheim, til å gå rundt Garnes. Traseen gikk likevel via Seim.

Postveitraseen er markert i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer rundt det historiske veifaret. Som illustrert på vedlagt kart er det ikke samsvar mellom avmerket veitrase og hensynssone i kommuneplanen i området for fellestunet for Seim gård. I dette området bør traseen og hensynssonen følge veien gjennom tunet som er avmerket på skiftekartet på s. 14 (figur 6).

Vossebanen

Vossebanen ble åpnet i 1883. Strekningen fra Bergen via Garnes til Voss inngikk som del av Bergensbanen da denne ble åpnet i 1908.

Vossebanen er et unikt og autentisk kulturminne. Det formidler en historie knyttet til samferdsel, ressursutnyttelse og næringsutvikling, bosetningsmønster og samfunnsutvikling. Samtidig fører banen gjennom et kulturlandskap med stor tidsdybde, med spor etter menneskelig aktivitet helt tilbake til forhistorisk tid. Opplevelsesverdiene knyttet til landskapet og de spor menneskene har avsatt gjennom århundrers aktivitet, gjør Vossebanen til et kulturminne med særdeles stor formidlingspotensial. Gjennom planområdet blir det kjørt museumsjernbane fra Garnes til Midttun.

Banen og infrastrukturens autenticitet og de ulike, og svært lesbare, landskaps- og bebyggelsesstrukturer den går gjennom, gjør dette til et kulturminne av nasjonal betydning. Vossebanetraseen er markert i kommuneplanen med hensynssone for kulturmiljø. Hensynssonen ligger som en 10-meter buffer rundt den historiske jernbanetraseen.

11

kommune ved Byantikvaren. Riksantikvaren og Hordaland fylkeskommune er knyttet til rollen som kulturminnemyndighet etter kulturminneloven. Riksantikvaren har direkte ansvar for kirkene, stående bygninger eldre enn 1649 og automatisk fredet bygrunn i sentrum. Utenfor fredet bygrunn er det fylkeskommunen som skal oppfylle undersøkelsesplikten etter kulturminneloven (jf. § 9 kulturminneloven). Fylkeskommunen er som regional kulturmyndighet også høringspart i plansaker, og har innsigelsesrett til plansaker på grunnlag av blant annet kulturminner.

4. Metode

Byantikvarens kulturminnegrunnlag er knyttet til overordnet planarbeid, og har som målsetting å belyse viktige overordnede kulturminnestrukturer. Dette er historiefortellende strukturer som har vært konstituerende for utviklingen i området, de er således essensielle i en helhetlig vurdering av kulturminneverdier i planområdet. Det ligger ikke innenfor dette arbeidets rammer å systematisk registrere alle verneverdige objekter i planområdet, dette er ment å gjennomføres i forbindelse med kulturminnedokumentasjon på et lavere plannivå.

Dette kulturminnegrunnlaget tar utgangspunkt i hovedtemaene; topografi og historie, fredete arkeologiske funn, ferdseksårer, bygg og bebyggelsesstruktur, krigsminner og enkeltobjekt og anlegg. Hver hovedkategori er knyttet til et vedlagt kart.

Vi har hatt en rekke historiske kart, ortofoto og skråfoto digitalt tilgjengelig i dette arbeidet. De har vært viktige redskap for å kartlegge den historiske utviklingen i området. Videre har vi gjort våre egne observasjoner i felt. Feltnarbeidet har bestått i en systematisk gjennomgang av planområdet. En slik fysisk tilstedeværelse i området gir et bedre grunnlag for å forstå stedets historiske utvikling og dybde.

5. Fredete arkeologiske funn i planområdet

I skrivende stund utfører Hordaland fylkeskommune arkeologiske undersøkelser av planområdet. Resultatene for disse undersøkelsene foreligger ikke ennå.

Fra tidligere skal det være funnet en «meget vakker» pilspiss (B10875 – gjenstandsnummer i Bergen museums tilvekt) av mørk grå skifer i en myr på Seim i 1943. Det er ikke registrert nøyaktig hvor pilspissen ble funnet, men funnet ble tilsynelatende gjort i forbindelse med byggingen av et sidespor til jernbanen, ca. 100 m nord for husene på bnr.3 og ca. 30-40 m vest for jernbanelinjene. Pilspissen er trolig fra yngre steinalder (ca. 2500-1500 f.Kr.) (Bergen Museum – Arkeologisk tilvekt).

10

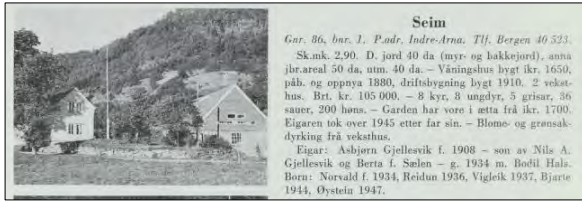
7. Bygg og bebyggelsesstruktur

Gårdsbebyggelse

Innenfor planområdet er det tre bruk som er bevart innenfor det som var gården Seim. Dette er brukene 4, 6 og 8. Brukene 4 og 5 er et resultat av utskiftningen på slutten av 1800-tallet, mens det som i dag er bruk 8 trolig allerede var skilt ut som en husmannsplass før utskiftningen (se rektangelkart fra 1856/60 s. 13).

286/1 – Seim – fjernet i 1980-årene

Tunet på gården Seim ble fjernet til fordel for ny vei mot Åsheim i 1980-årene. Lemstova ble flyttet til gårdsmuseumet Ådnatun.

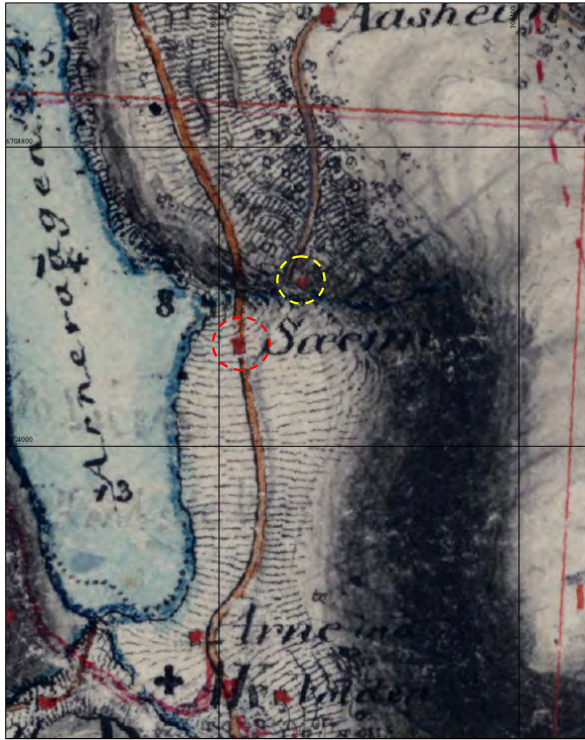
Figur 4: Seim gård, dagens gnr. 286, bnr. 1. Gården er i dag fjernet (kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»)

Gårdsnavnet kommer trolig fra sjoheim. Dette har vært en av de eldste gårdene i området. I middelalderen var det Allehelgenskirken i Bergen som eide gården. Gården er registrert som en stor gård i 1647.

Lokaliseringen av gården Seim kan trolig trekkes langt tilbake i tid. Tradisjonelt sett har en bygd nytt på gamle tufter frem til utskiftningene ble iverksatt mot slutten av 1800-tallet.

Selv om det opprinnelige tunet på Seim i dag er nedbygd, så representerer den tidlige husmannsplassen som i dag er bnr. 8 og de nyere brukene fra tiden etter utskiftningen (bnr. 4 og 6), viktige historiske element for å forstå den historiske gårdsutviklingen i Indre Arna. De gjenværende tunene med kulturlandskap er derfor sårbare for endringer.

12

Figur 5: Utsnitt fra rektangelkart fra 1856/60. Rød stipt linje viser matrikelgården Seim, mens gul stipt linje markerer det som trolig i dag er br.nr. 8 (illustrasjon: Bergen kommune 2013).

13

Figur 6: Skiftekart fra 1887. Kartet viser bygningsmassen på matrikelgården Seim før fellestunet ble splittet opp og brukene blant annet ble flyttet til dagens beliggenhet på bnr. 4 og 6. Dagens bnr. 8 er markert med gul stiptet sirkel (illustrasjon: Bergen kommune 2013).

14

Figur 7: Ortofoto over planområdet fra 1951. Fotoet viser området før den omfattende utbyggingen rundt er påbegynt. Gården Seim er markert med rød stipt linje. Bruk 8 er markert med gul stipt linje. Bruk 4 og 6 fra tiden etter utskiftningen er markert med blå stipt linje (illustrasjon: Bergen kommune 2013).

15

Figur 8: Ortofoto over planområdet fra 2009. Gården Seim ble fjernet i 1980-årene. Bruk 8 er markert med gul stipt linje. Bruk 4 og 6 fra tiden etter utskiftningen er markert med blå stipt linje (illustrasjon: Bergen kommune 2013).

16

286/8 – Seim – våningshuset er trolig det samme som er markert på utskiftningskart fra 1887 (se figur 6)

Tunet på bruket består i dag av et forholdsvis intakt våningshus fra 1880. Løa har vært bygd om flere ganger, de eldste delene er trolig fra 1906. I dag står store deler av løa som ruin. Det er tilsynelatende den eldste delen som fortsatt står. Gården er ikke i drift.

Figur 9: Skråfoto over bnr. 8 på Seim. Våningshuset er trolig den samme som er avmerket på skiftekart over Seim (se gul stiplede linje på skiftekart s. 13) (foto: Bergen kommune).

Figur 10: Trolig tidlig husmannsplass på Seim, dagens gnr. 286, bnr. 8 (kilde: utklipp fra «Norske Gardsbru») (foto: Bergen kommune).

17

Figur 11: Lemstove på bnr. 8. Dette kan være husmannsplassen som er markert på rektangelkart fra 1850-60, og lemstova er markert på skiftekartet fra 1887. Over: foto mot SØ, under: foto mot N (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

18

Figur 12: Driftsbygning på bnr. 8. Den nyere delen på østsiden av bygget har rast sammen. Over: foto mot SØ, under: foto mot V (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

19

286/4 – Seim (Ekra)

Tunet på Ekra består i dag av flere bygg, blant annet våningshuset, og en driftsbygning som ligger som en ruin. Deler av våningshuset er fra 1890, men ble bygd om i 1951. Løa som i dag er delvis sammenrast skal også være fra 1890. Det er også et bolighus fra 1951 like øst for tunet. Gården er bebodd, men er ikke i drift.

Figur 13: Skråfoto over bnr. 4 på Seim (foto: Bergen kommune).

Figur 14: Dagens gnr. 286, bnr. 4 (kilde: utklipp fra «Norske Gardsbru») (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

20

Figur 15: Våningshuset på bnr. 4. Bygget ble bygd på i 1950-årene. Over: foto mot SØ, under: foto mot N (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

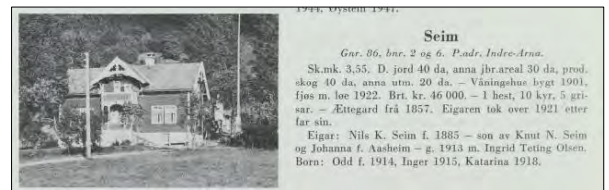
21

286/6 – Seim (Teigen)

Tunet på teigen består i dag av et våningshus og en driftsbygning. Våningshuset er i sveitserstil, og skal være bygd i 1901. Utvendig er huset nokså intakt, men det er et nyere tilbygg på baksiden. Deler av driftsbygningen skal være fra 1922, men det er en rekke byggefaser og påbygg. Gården er bebodd, men er ikke i drift.

Figur 16: Skråfoto over bnr. 6 på Seim (foto: Bergen kommune).

Figur 17: Dagens gnr. 286, bnr. 6 (kilde: utklipp fra «Norske Gardsbruk»)

22

Figur 18: Våningshuset på bnr. 6. Over: foto mot NØ, under: foto mot N (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

23

Eneboliger

I vestre del av planområdet er det en rekke bolighus fra ulike perioder.

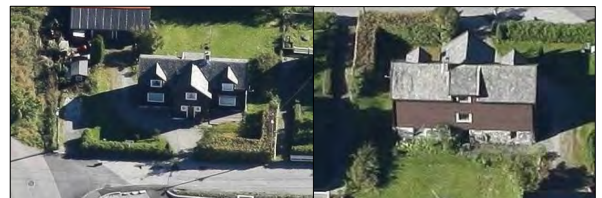
Figur 19: Skråfoto over bebyggelsen i den vestre delen av planområdet. Husene er nummerert fra 1 – 7, og blir kort omtalt under (foto: Bergen kommune).

286/640 – avmerket som nr. 1 på figur 19

Enebolig fra 1990. Bygd på tilnærmet samme sted som våningshuset på Seim gård.

286/27 – avmerket som nr. 2 på figur 19

Enebolig registrert som fra 1900. Bygget kan være noe eldre, og har sannsynlig vært et våningshus i forbindelse med en husmannsplass e.l. under Seim gård. Huset står ikke i forbindelse med noen av de tidligere omtalte gårdstunene, men har verneverdi, og bør tas hensyn til i den videre planleggingen av området. Det står også et eldre anneks på eiendommen som er påbygd.

Figur 20: Skråfoto over eldre enebolig på bnr. 27 (foto: Bergen kommune).

24

Enebolig opprinnelig fra 1917, men har vært omfattende påbygd/bygd om i ettertid. Det står også et eldre anneks på eiendommen.

286/148 – avmerket som nr. 4 på figur 19

Enebolig fra 1957, med et eldre anneks på eiendommen.

286/13 – avmerket som nr. 5 på figur 19

Enebolig med eldre del fra 1931, samt et nyere tilbygg fra 1997. Det eldste bygget har arkitektoniske kvaliteter som halvvalmet mansardtak tekket med skifer.

Figur 21: Skråfoto over bolighus på bnr. 13 (foto: Bergen kommune).

25

Rekkehus

286/14 – avmerket som nr. 6 på figur 19

Rekkehus/leilighetshus fra 2013.

Næringsbygg

286/228 – avmerket som nr. 7 på figur 19

Nyere næringseiendom som inneholder dagligvarebutikk.

8. Enkeltojekt og anlegg

Det finnes flere steinkonstruksjoner i planområdet. Dette er viktige kulturminner i kulturlandskapet. De mest fremtredende er steingardene (figur 22). Innenfor planområdet er det spesielt i beltet øst for tunene på bnr. 4 og 6 som utmerker seg med steingarder som følger eiendoms grensene i øst-vestlig retning, og nord-sørgående retning som skiller mellom innmark og beiteområdene i øst.

Lengst nord i planområdet, i forbindelse med innmarken til bnr. 8, er det steinsatte dreneringskanaler og en delvis oppmurt stølsvei som er tydelige fortellende objekter i kulturlandskapet (figur 23 og 24), og som det bør tas hensyn til i den videre planleggingen.

Figur 22: Steingard øst for tunet på bnr. 6. Danner skille mellom innmark og beitemark (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

26

Figur 23: Eksempler på steinsatte bekkeløp/dreneringer på bnr. 8 (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

27

Figur 24: Eksempler på steinsatte veifar på bnr. 8 (over) og 4 (under) (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

28

Figur 25: Eksempel på beitemarksområde på bnr. 8 (foto: Bergen kommune, Byantikvaren 2013).

9. Litteratur

Andersen, Randi 1999: Arna bygdebok, band 1, Frå dei eldste tider til 1840. Alma mater forlag AS.

Angell, Svein Ivar 2004: Arna bygdebok, band 2, Bygd nær byen 1840-1972. Vigmostad & Bjørke AS.

Bergen kommune, Byantikvaren 2000: Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Indre Arna P. 9940000.

Bergen kommune, Byantikvaren 2006: Kulturminneutredning for Gamle Vossebanen.

Nettressurser:

Norske Gardsbruk, Hordaland fylke II, Mid- og Nordhordland I. Forlaget Norske gardsbruk, P.M. Bye & Co. AS: <http://www.nb.no/nbsok/nb/4c0d1c4f92952af4c0e370f5608df6ef?index=2#7>

Bergen Museum – Arkeologisk tilvekst (Funn av pilspiss på Seim – B10875):
<http://www.dokpro.uio.no/peril/arkeologi/visetekst.cgi?DATABASE=B&KRYSS6738%40=on>

10. Vedlegg

Kart: Seimsmyrane